

Kaya, B. (2020). "Uluslararası Sözleşmelerde Mülklik İlkesi". *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 2 (1), s. 31-59.

ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERDE MÜLKİLİK İLKESİ

The Principle of Territoriality in International Conventions

Burak KAYA¹

ÖZET

Bu çalışmada, uluslararası sözleşmelerde yer verilen mülklik ilkesi ele alınmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde; mülklik ilkesinin tanımına, mülklik ilkesinden kaynaklı devletlerarası yetki çatışmalarının nedenlerine, mülklik ilkesinin ortaya çıkış nedenlerine ve mülklik ilkesinin uygulama alanına yer verilmiştir. Mülklik ilkesinin uygulama alanı kısmında; gerçek anlamda ülkenin sınırları çizildikten sonra mülklik ilkesinin, "gerçek anlamda ülke açısından", uluslararası sözleşmelerdeki varlığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde; mülklik ilkesinin uygulama alanı, "farazi anlamda ülke açısından" irdelenmiştir. Farazi anlamda ülkenin sınırları çizildikten sonra mülklik ilkesinin, "farazi anlamda ülke açısından", uluslararası sözleşmelerdeki varlığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonrasında mülklik ilkesi çerçevesinde, farazi anlamda ülke sayılan münhasır ekonomik bölgede ve kıta sahanlığında devletlerin yargı yetkisine değinilmiştir. Bu bölümün sonunda, "suçun işlendiği yer teorisi" ele alındıktan sonra "non bis in idem" ilkesini hükme bağlayan uluslararası sözleşmelere yer verilmiştir. Sonuç bölümünde; bir suç işlendiğinde, çalışmanın bütününde irdelenen mülklik ilkesi ve bu ilkeyle ilgili uluslararası sözleşmelerde yer alan madde hükümlerine göre, "hangi yer" yargı yetkisinin "hangi devlete" ait olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Uluslararası sözleşmeler kapsamında bu makalenin amaçları; bir devletin "gerçek ve farazi anlamda" sınırlarını çizmek, bu sınırlar içerisindeki hak ve yetkilerini tespit etmek ve mülklik ilkesi çerçevesinde yargı yetkisinin hangi devlete ait olduğunu belirlemektir. Bu çalışma, 25 adet uluslararası sözleşmenin mülklik ilkesi açısından incelenmesiyle oluşmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mülklik İlkesi, Uluslararası Sözleşmeler, Gerçek ve Farazi Anlamda Ülke, Münhasır Ekonomik Bölge, Kıta Sahanlığı, Suçun İşlendiği Yer Teorileri, Non Bis In Idem.

ABSTRACT

In this study, the principle of territoriality in international conventions is examined. In the first part of the study; The definition of the principle of territoriality, the causes of interstate powers of authority arising from the principle of territoriality, the reasons for the emergence of the territoriality principle and the application area of the territoriality principle are included. In the application area of the

¹ Öğretim Görevlisi, Şırnak Üniversitesi, Şırnak Meslek Yüksekokulu, sayhanburak@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7308-4191.

territoriality principle; After the real borders of the country were drawn, the existence of the principle of territoriality, “in terms of the country in the real sense”, was tried to be determined in international conventions. In the second part of the study; The field of application of the principle of territoriality has been examined “in terms of the country in a hypothetical sense. After the boundaries of the country were drawn in the hypothetical sense, the existence of the principle of territoriality, in terms of the country in the hypothetical sense, was tried to be determined. Afterwards, within the framework of the principle of territoriality, the jurisdiction of the states in the exclusive economic zone and the continental shelf, which is regarded as a country in a hypothetical sense, was mentioned. At the end of this section, after discussing the “theory of the place where the crime is committed”, international conventions that rule the principle of “non bis in idem” are included. In the conclusion section; When a crime is committed, it is tried to be determined that the “which place” jurisdiction belongs to “which state” according to the territoriality principle examined in the whole study and the provisions of the article in international conventions regarding this principle. The objectives of this article under international agreements are; is to draw the boundaries of a state in a “real and hypothetical sense”, to determine its rights and powers within these boundaries and to determine which state belongs to the jurisdiction within the framework of the principle of territoriality. Finally; This study was formed by examining 25 international contracts in terms of territoriality principle.

Keywords: *The Principle of territoriality, International Conventions, Real and Hypothetical Meaning Country, Exclusive Economic Zone, Continental Shelf, Place Theories Where Crime Is Committed, Non Bis In Idem.*

GİRİŞ

Devletlerin münhasır yetki alanlarında yargı yetkisini tesis edebilmesi, egemenlik ilkesinden kaynaklanmaktadır (Hansen, 2008: 6). Ancak devletlerin, bazı alanlarda yargı yetkisi ihdas etmeleri, devletlerarası yetki çatışmasına yol açabilmektedir. Bu çatışma, devletlerin yargı ihdas etme konusunda kendini yetkili görmesi ve devletlerarası sınırlarla ilgilidir.

Bir devletin kara sınırları içerisinde yargı yetkisine sahip olması, egemenlik ilkesinden kaynaklanan en doğal hakkı iken (Stilz, 2009: 186); aynı devletin işgal edilmiş bir toprağında, toprağın alt bölümü ve üzerindeki hava sahasında işlenen suçlarda, yargı yetkisi ihdası tartışmalıdır. Kara parçasının üzerindeki hava sahasından birçok hava aracının geçmesi; karasularından, zararsız geçiş hakkı dahil birçok deniz aracının geçmesi veya karasularının deniz yatağından denizaltı araçlarının geçmesi de egemenlik ilkesinin asıl sınırlar bakımından ihlal edildiğini göstermektedir (Marxsen, 2015: 13). Bunların yanında, karasuları dış hattının başladığı yerden başlayan ve bitişik bölge diye tabir edilen 12 millik alana; bazı gemilerin indirme, boşaltma veya demirleme gibi faaliyetleri sonucu oluşabilecek bazı durumlarda da yargı yetkisi ihdası önemlidir.

Diğer taraftan; bir devletin münhasır ekonomik bölgesinde, o devletin hak ve yetkileri olduğu gibi, diğer devletlerinde hak ve yetkileri vardır. Bir devlet, münhasır ekonomik bölgesinde suni adalar, yapılar ve tesisler kurabilirken; münhasır ekonomik bölgeye kıyısı olan, olmayan, coğrafi bakımdan elverişsiz

veya denizlere hiç kıyısı olmayan devletler bile bu bölgede petrol boruları, kablolar vb. döşeyebilir; veya münhasır ekonomik bölgenin bazı bölümleri açık deniz hükmünde olabilir. Bu durumlarda, devletlerin münhasır ekonomik bölgedeki hak ve yetkileri belirlenmezse, yargı yetkisi açısından devletlerarası çatışmalar yaşanabilir.

Bir devletin kıta sahanlığının üzerindeki deniz yatağı, açık deniz rejimine tabi olabilir. Bu durumda, bir devletin kendi kıta sahanlığı içerisinde (deniz tabanında), suni yapılar kurma veya sondaj faaliyetleri yapma hakkı varken; diğer devletlerin de münhasır ekonomik bölgenin açık deniz bölümlerinde kablo, petrol borusu vb. döşeme hakkı vardır. Ayrıca, kıta sahanlığının üzerindeki deniz yatağının bazı kısımları, açık deniz hükmündeyken; bu açık deniz üzerindeki hava sahasının da hukuki rejimi değişmektedir.

Hava araçlarının veya deniz araçlarının; bir devletin hava sahasından veya karasularından geçerek uluslararası yük ve yolcu taşımacılığı yapması da günümüzde bir zorunluluktur. Bu araçlarla; bir devletin karasularından veya hava sahasından geçerken suç işlenebilme ihtimali olduğu kadar, bu araçların içinde de suç işlenebilme ihtimali vardır. Bu durumda, bir devletin karasularında veya kara parçasının üzerindeki hava sahasında; deniz veya hava araçlarıyla veya bunların içinde suç işlendiğinde, yargı yetkisinin hangi devlete ait olduğunun tespiti gerekir.

Buraya kadar bahsedilen bütün durumlarda; yargı yetkisinden kaynaklı devletlerarası çatışmalar ortaya çıkabileceği gibi, çok önemli bir olay gerçekleştiğinde gerçek anlamda da çatışmalar yaşanabilir. Hem hukuki hem de fiili çatışmaları önlemek için; bir devletin siyasal sınırları içerisinde diğer devletlerin de hak ve yetkilerinin, uluslararası anlaşmalarla belirlenmiş olması gerekir. Günümüzde; hiç durmadan bir ülkeden başka bir ülkeye uçuş yapan bir uçak, üçüncü bir ülkenin hava sahasından geçmektedir. Deniz taşımacılığında da aynı durum söz konusudur. İşte böyle durumlarda, yetki ilkesinden kaynaklanan çatışmaların önüne geçebilmek için, devletler arasında ikili veya çok taraflı sözleşmeler imzalanmaktadır. Yapılan sözleşmelerle daha önceden belirlenmiş siyasal sınırların haricinde yeni sınırlar belirlenmekte, hem egemen devletin hem de diğer devletlerin, belirlenen sınırlar içerisinde hak ve yetkileri de belirtilmektedir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde; mülkilik ilkesinin tanımına, mülkilik ilkesinden kaynaklı devletlerarası yetki çatışmalarının nedenlerine, mülkilik ilkesinin ortaya çıkış nedenlerine ve mülkilik ilkesinin uygulama alanına yer verilmiştir. Mülkilik ilkesinin uygulama alanı kısmında; gerçek anlamda ülkenin sınırları çizildikten sonra mülkilik ilkesinin, “gerçek anlamda ülke açısından” uluslararası sözleşmelerdeki varlığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde; mülkilik ilkesinin uygulama alanı, “farazi anlamda ülke açısından” irdelenmiştir. Farazi anlamda ülkenin sınırları çizildikten sonra mülkilik ilkesinin, “farazi anlamda ülke açısından” uluslararası sözleşmelerdeki varlığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonrasında mülkilik ilkesi çerçevesinde, farazi anlamda ülke sayılan münhasır ekonomik bölgede ve kıta sahanlığında devletlerin yargı yetkisine değinilmiştir. Bu bölümün sonunda, “suçun işlendiği yer teorisi” ele alındıktan sonra “non bis in idem” ilkesini hükme bağlayan uluslararası sözleşmelere yer verilmiştir. Çalışmanın sonuç

bölümünde; bu makalede irdelenen uluslararası sözleşmelerde yer alan bir suç işlendiğinde, mülkilik ilkesi çerçevesinde, yargı yetkisinin hangi devlete ait olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

İrdelenen uluslararası sözleşmeler kapsamında bu makalenin amaçları; bir devletin “gerçek ve farazi anlamda” sınırlarını çizmek, bu sınırlar içerisindeki hak ve yetkilerini tespit etmek ve mülkilik ilkesi çerçevesinde yargı yetkisinin hangi devlete ait olduğunu belirlemektir. Bu amaçlar, bazı güncel konuları da açıklığa kavuşturmuştur. Örneğin, bugün Suriye’de; Suriye, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Türkiye, koalisyon güçleri veya çeşitli terör örgütleri (PKK/PYD/YPG) bulunmaktadır. Yine, yakın zamanda Türkiye ve Libya arasında bir mutabakat imzalanmıştır. Böyle güncel konularda, yargı yetkisi açısından devletlerin hak ve yetkilerinin neler olduğu veya yargı yetkisinin hangi devlete ait olduğu; mülkilik ilkesi çerçevesinde, makalenin bütününde ve/veya sonuç kısmında çözümlenmiştir.

1. MÜLKİLİK (ÜLKESELLİK) İLKESİ

Suç işleyen veya suçtan zarar gören kişinin uyruğuna bakılmaksızın fiilin işlendiği devletin ceza yasasının o fiil hakkında uygulanmasını ifade eden ilkeye mülkilik (ülkesellik) ilkesi denir (Tezcan vd., 2014: 80).² Mülkilik ilkesine göre, kişinin suç işlediği ülkenin vatandaşı olup olmaması arasında bir ayırım yoktur. Başka bir deyişle, mülkilik ilkesinde uyrukluğun herhangi bir önemi yoktur. Bu ilkenin temel taşı; kişinin, bir devletin münhasır yetki alanları (siyasi [coğrafya] sınırı) içerisinde suçu işlemesidir (Amann, 2014: 2). Mülkilik ilkesi, mutlak anlamda ele alındığında, bir devletin yetki alanları içerisinde işlenen bir suçun, o devletin adli mercilerince yargılanmasını ifade ederken; aslında bu kavram, bir yönüyle eksik kalmaktadır. Örneğin; bir devletin, ister gerçek anlamda isterse farazi³ anlamda münhasıran yetkili olduğu alanlarında suç işlenmesi, o devletin mülkilik ilkesi çerçevesinde yargı yetkisine girmektedir. Buna karşın, bir devletin egemenliğine yönelik, yurtdışında görevli memurları veya yurtdışında yaşayan vatandaşları tarafından da suç işlenmiş olabilir.

Buna göre; mülkilik ilkesi çerçevesinde, devletler arasında çıkabilecek yetki çatışmasının ortaya çıkış sebepleri şöyle sıralanabilir:

1. Fail, vatandaşı olduğu devletin sınırları dışında suç işlemiş olabilir. Fail, hem uyruğunda olduğu devlet hem de suçun işlendiği yer devleti tarafından yargılanmak istenebilir. Failin, suçun işlendiği yer devleti tarafından yargılanması, mülkilik ilkesiyle bağdaşırken; uyruğunda olduğu devlet tarafından yargılanması, mülkilik ilkesine uygun düşmemektedir. Başka bir deyişle; Uluslararası Ceza Hukuku’na göre, bir devletin kanunlarının vatandaşını takip etmesi kişisel ilkesini ifade eder. Mülkilik ilkesi ve kişisel ilkesinin birlikte uygulanması durumundaysa, devletlerarası yetki çatışması ortaya çıkar. Sonuç olarak; failin yargılanması, uyruğunda olduğu devlete bırakılırsa, bu durum, mutlak anlamda mülkilik ilkesiyle uyumsuzdur. Çünkü fail, her ne kadar devletin vatandaşı olsa da suçu yabancı bir devletin yetki alanı içerisinde işlemiştir.

2. Yurtdışında devlet adına görevli kimselerde suç işlemiş olabilir. Bu durumda fail, her ne kadar bir devlet adına görevli olsa da başka bir devletin yetki alanı içerisinde suç işlemiştir. Mülkilik ilkesi çerçevesinde bu durum irdelendiğinde; fail, uyruğunda olduğu devlette değil, suçu işlediği yerin devleti

² Benzer görüşler için bkz. İçel, s. 143; Koca/Üzülmez, s. 758; Demirbaş, s. 143; Cente/Zafer/Çakmut, s. 152; Artuk/Gökçen/Yenidünya, s. 1043; Hakeri, s. 73.

³ Centel/Zafer/Çakmut, farazi anlamda ülkeyi “Sanal Ülke” olarak adlandırmıştır, s. 155.

tarafından yargılanmalıdır. Fail, uyruğunda olduğu devlet tarafından yargılanırsa, bu durum, mülkîlik ilkesine aykırılık teşkil eder.

3. Suç, bir devletin varlığına veya birliğine yönelik yurtdışında işlenmiştir; hatta suç, yabancı biri tarafından da işlenmiş olabilir. Burada fiil, devlet tüzel kişiliğine yönelik işlendiğinden, her bir devlet böyle suçlarda kendini korumak için failleri yargılamak ve cezalandırmak ister. Ancak, failin yabancı olması ve suçu yurtdışında işlemesi sonucu, mağdur olan devlet, mülkîlik ilkesi çerçevesinde faili yargılayamaz. Buna rağmen her devlet, böyle suçlarda kendini korumak için failleri yargılama ve cezalandırma isteğine sahiptirler. Bunun sonucunda da suçun işlendiği yerin devleti ile mağdur olan devlet arasında yetki çatışması ortaya çıkar.

4. Bazen devletler; soykırım, göçmen kaçakçılığı, çevrenin kirlenmesi vb. uluslararası toplumu ilgilendiren hususlarda da yargılama isteğine sahip olabilirler. Suçun işlendiği yer devleti, mülkîlik ilkesi çerçevesinde yargılama faaliyeti gerçekleştirebilirken; diğer devletlerin de faili yargılama isteği devletler arasında hem hukuki (yetki ilkesi açısından) hem de fiili çatışmalara neden olabilir.

Yukarıda sayılan nedenlerin hepsi de mülkîlik ilkesinin mutlak anlamından kaynaklanır. Bu yönüyle, mülkîlik ilkesinin olumsuz etkisi eleştirilmekte; ilkenin, mükemmel olmaktan uzak olduğu ve cezalandırmada yetersiz kaldığı ileri sürülmektedir. Gerçekten de bir devletin kendi sınırları dışında meydana gelen olaylara seyirci kalmasının bugün artık mümkün olmadığı; çünkü yabancı ülkede işlenen suçun, devletin veya devletin korumakla yükümlü olduğu vatandaşlarının ve hatta diğer devlet vatandaşlarının çıkarlarını zarara uğratabileceği, bu açıdan devletin, yurtdışında işlenen suçlar hakkında da soruşturma ve kovuşturma yapması gerekir (Artuk vd., 2015: 1043).

Sonuç olarak; devletlerin yalnızca ülkelerinde işlenen suçlarla ilgilenmesinden hareket eden katı bir mülkîlik ilkesi uygulamasını, devletlerin iç hukuku yeterli görmemekte ve yurtdışında işlenen suçlar için de kendilerini yetkili kılan ilkelere mevzuatlarında yer vermektedirler. Bu durum uluslararası sözleşmelere de yansımıştır. Bu ilkeler; “kişisellik”, “korunma”, “evrensellik” ve “temsile dayalı yargı yetkisi” ilkeleridir. Bu ilkelerle desteklenen sistemler, “yarı mülkîlik sistemi” olarak adlandırılmaktadır (Tezcan vd., 2014: 81).⁴

1.1. Mülkîlik İlkesinin Ortaya Çıkış Nedenleri

Mülkîlik ilkesi yargılama hukukunun gereklerine en iyi biçimde cevap verir: suçun işlendiği yerde soruşturma yapılması, delillerin toplanması kolay olup, yapılacak masraf daha azdır (Tezcan vd., 2014: 81). Ceza muhakemesi açısından delillerin toplanması kolay olmakla birlikte delillerin incelenmesi de kolaylaşacak ve maddi gerçeğe ulaşma hususu makul bir süreye indirilmekle beraber daha kolay olacaktır (Demirbaş, 2014: 143).

Mümkün olduğu kadar suçun işlendiği, yani kargaşanın meydana geldiği yere yakın bir yerde yargılamanın yapılması orada halkın yatışmasını ve cezanın korkutucu niteliğinin daha etkin bir biçimde duyulmasını

⁴ Benzer görüşler için Bkz. Artuk/Gökçen/Yenidünya, s. 1044; Hakeri, s. 73; İçel, s. 144

sağlayacaktır (Artuk vd., 2015: 1044). Gerçekten de suç, suçun işlendiği yerin devleti açısından infial oluşturabilecek nitelikte olabilir. Bu durumda; suçun işlendiği yerin devleti tarafından yargılama yapılması, gerekli olan cezanın verilmesi ve özellikle mağdur kimselerin gözü önünde muhakeme sürecinin sonuçlanması, mağdurların adalete olan güvenini artıracaktır. Diğer taraftan; yabancı bir failin, suçun işlendiği yerin devleti tarafından değil de vatandaşı olduğu ülkede yargılanması, mağdurun adalete olan inancını kaybetmesine neden olabilir: Failin, uyuşunda olduğu devlette yargılanması sonucunda ya yeterli cezayı alamayacağı ya da hiçbir yaptırımla karşılaşmayacağı düşüncesi oluşabilir. Bu durum, hukuka olan güveni ve inancı kırabilir. Diğer taraftan; mağdurun, devletine olan inancını yitirmesine neden olabilir. Sonuç olarak; failin, suçun işlendiği yer devleti tarafından yargılanması sonucu kamu düzeni yeniden sağlanmış olacaktır (İçel, 2014: 143).

Devlet, sınırları içindeki düzeni sağlamakla yükümlüdür. Devletin koymuş olduğu yasalarına karşı yapılan eylemler, devletin otoritesine bir tecavüz oluşturur. Düzenin sağlanması hususunda devletin, faile yaptırım uygulamak hakkı ve ödevi vardır (Artuk vd., 2015: 1045). Ancak devletler, başka ülkelerde işlenen suçlara da kendi ceza kanunlarını uygularlarsa, devletler arasında sürtüşme ortaya çıkar. Bu sürtüşme yetki çatışmasından kaynaklanır (Demirbaş, 2014: 143). İşte bu durumu ortadan kaldıran ilke, mülkilik ilkesidir. Çünkü her devlet, kendi egemenlik alanı içerisinde yargılamasını yaparsa, devletlerin yetki çatışması hususunda aralarında herhangi bir sürtüşme olmaz.

Mülkilik ilkesi; muhakemenin sürecinin hızlı işlemesi, delillerin daha çabuk ulaşılabilir olması, delillerin ayrıntılı olarak incelenmesi ve makul sürede yargılanma gibi nedenlerden dolayı yetki çatışmasını önlemesi bakımından çok önemli bir ilkedir. Ancak buna rağmen bir devletin vatandaşının uyuşunda olmadığı bir devlette veya tüm insanlığı ilgilendiren bir suç işlemesi gibi durumlarda da yetersiz kalmaktadır.

1.2. Mülkilik İlkesinin Uygulama Alanı

1.2.1. Gerçek Anlamda Ülke

Bu bölümde; gerçek anlamda bir devletin sınırları çizildikten sonra mülkilik ilkesinin uluslararası sözleşmelerdeki varlığı tespit edilecektir. Bir devletin kara ülkesi, kara parçasından oluşan ana ülkesini ve varsa adalarını kapsamaktadır. Kara ülkesi, üzerinde bulunan göl, akarsu gibi içsuları da kapsamaktadır. Bir devletin kara ülkesi yalnızca kara parçasının yüzeyi ile de sınırlı değildir. Kara ülkesi yer altında da sürmektedir (Pazarcı, 2013: 11). Bir devletin kara parçasının üzerindeki hava sahası ve karasuları da gerçek anlamda ülke kapsamına girmektedir (Varghese, 1985: 437). Ancak karasularının uluslararası sözleşmelerde belirlenmiş bazı sınırlamaları vardır. Dolayısıyla bir devletin kıyısından uzanan deniz alanının tümüyle sadece o devlete ait olduğu söylenemez.

Mülkilik ilkesine en açık biçimde hükme bağlayan sözleşme, 1933 yılında imzalanan ve 1934 yılında yürürlüğe giren, Devletlerin Haklarına ve Görevlerine İlişkin Montevideo Sözleşmesi'dir. Sözleşmeye göre, devletlerin yargı yetkisi, kendi ulusal toprak sınırları içerisindeki tüm nüfusa uygulanır. Vatandaşlar ve yabancılar, aynı hukukun ve ulusal mercilerin koruması altındadır ve yabancılar, vatandaşların sahip olduklarından başka veya daha genişletilmiş haklar talep edemezler (MVS, m. 9). Devletlerin tanınması

konusunda hükümler içeren Sözleşme (Castellino, 2007: 503), bir devletin tanınmaması durumunda da kendi yargısını yapılandırma yetkisine sahip olduğunu hüküm altına almıştır (Azarkan, 2016: 1063). Dolayısıyla, Sözleşmeye göre bir devlet; “gerçek ülke anlamında” sınırları içerisinde tanınmamış olsa bile, mülkilik ilkesini uygulayabilecektir.

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, devletin yetki alanını belirlerken egemenlik ölçütünü kullanmıştır. Sözleşme, bir devletin mülkilik ilkesine göre sınırlarını çizerken; o devletin kara ülkesini ve karasularını egemenlik alanı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca kara ülkesinin alt bölümü, hava sahası, karasularının üzerindeki hava sahası ve deniz yatağı bölümü de; Sözleşmeye göre, bir devletin yetki alanı içine girmektedir. Sonuç olarak; Sözleşmeye göre bir devlet, kara ülkesinde yargı yetkisini tesis edebileceği gibi kara ülkesinin iç kısımlarında var olan göl, akarsu vb. bölümlerde, kara ülkesinin üzerinde bulunan hava sahasında, kara ülkesinin altında kalan bölümde, karasularında ve karasularının üzerinde bulunan hava sahası ile deniz yatağında da yargı yetkisini tesis edebilir. Bu alanlarda suç işlendiğinde, ilgili devletin yargı organları tarafından soruşturma, kovuşturma ve cezanın infazı gerçekleştirilebilir. Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri⁵: Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi de bir devletin egemenlik alanını belirlerken; kara ülkesini, karasularını, kara ülkesinin altını ve üstündeki hava sahasını, karasularının üzerindeki hava sahası ile deniz yatağını baz almaktadır. Dolayısıyla bu Sözleşmeye göre de bir devlet Sözleşmenin belirttiği sınırlar içerisinde yargı yetkisini tesis edebilecektir. Ancak yargı yetkisi tesis edilirken sözleşmelere taraf devletlerin dikkat etmesi gereken husus ise uluslararası sözleşmeler mülkilik kapsamında devletin yetki alanına müdahale edebilir mi?

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi; bir devletin egemenlik haklarını sınırlandırmaktadır. Nitekim, Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi; egemenlik ilkesi, Sözleşmenin hükümlerine ve milletlerarası hukukun diğer kurallarına tabi şekilde kullanılır (CDHS:KBBS, m. 2) hükmüne yer vererek, yargı yetkisi üzerinde olmasa da Sözleşmeye taraf devletin kara ülkesini, kara ülkesinin alt kısmı ile üzerindeki hava bölümünü, karasuları ve karasularının üzerindeki hava bölümü ile deniz yatağı kısmının nasıl kullanılacağına ve buraların sınırlarına dair sınırlamalar getirmektedir. Dolayısıyla bu durum devletin yargı yetkisini sınırlamamakla birlikte mülkilik ilkesini sınırlayabilmektedir.

Örneğin, Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi; karasuları sınırını, karasularının dış sınırını, körfezin sınırlarını, liman tesislerini; gemilerin (savaş gemisi hariç) yükleme, boşaltma işlemlerini karasuların dış sınırında yapması hususunu, adalarla ilgili sınırları, iki devletin aynı kıyıya olan uzaklıkları sorununu, zararsız geçiş hakkını, ticaret ve savaş gemilerine uygulanacak kuralları, savaş gemilerinin dışında kalan devlet gemilerine uygulanacak kuralları ve bitişik

⁵ Karasuları, Bitişik Bölge ve Açık Denize ilişkin modern anlamda sayılan ilk sözleşmelerdir. Bkz. Bing Bing Jia (2014), “The Principle of the Domination of the Land over the Sea: A Historical Perspective on the Adaptability of the Law of the Sea to New Challenges”, German Yearbook of International Law, Cilt: 57, s. 6. Ancak tarihsel açıdan bakıldığında uluslararası su hukukunun başlangıcı, 1815 Viyana Kongresi Yasası'nın kabulüyle başlar. Kongre sonrasında Fransa, Almanya, Belçika ve Hollanda arasında 1868 yılında imzalanan “Mannheim Sözleşmesi” de su ile ilgili imzalanan en önemli çoktarafli sözleşmelerden biridir. 20.04.1921 yılında Barselona Sözleşmesi de seyrü seferle ilgilidir. Bkz. Muhammad Mizanur Rahaman (2009), “Principles of international water law: creating effective transboundary water resources management”, Int. J. Sustainable Society, Cilt: 1, s. 213.

bölge kurallarını ihdas etmiştir. Dolayısıyla, bu Sözleşmeye taraf olan devletler, bu kurallar dahilinde mülkilik ilkesini uygulayabileceklerdir.

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre, bir devletin egemenlik alanı içerisinde bulunan bütün haklarını sınırlandırmamaktadır. Bir devletin sadece karasuları üzerindeki egemenlik yetkilerini sınırlandırmaktadır. Başka bir deyişle; kara ülkesi ve bu kara ülkesinin alt kısmı ile üzerindeki hava sahası, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'yle sınırlandırılmamaktadır. Diğer taraftan, karasularıyla bağlantılı her durum Sözleşme kapsamına girmektedir. Örneğin, karasularına dökülen akarsu ağzları veya karasularının dış hattının ilerisine demirleyen yükleme ve boşaltma işlemlerini yapan veya demirleyen gemiler gibi.

Devletlerin mülkilik ilkesinden kaynaklı yetkilerini kullanabilmeleri için öncelikle bahsedilen kara ülkesi ile alt kısmı ve üzerindeki hava sahası, karasuları ile hava bölümü ve deniz yatağı kısmının sınırlarının bilinmesi gerekir.

Devletler, karasal anlamda sınır çizgilerini belirlerken değişik iki yöntemden yararlanmaktadırlar: Karasal sınır çizgisi daha önceden farklı amaçlarla belirlenmiş bir sınır olarak belirlenebilir veya yeni bir sınır çizgisi saptanabilir. Yeni bir sınır çizgisi belirlenirken de enlem ve boylam gibi yapay öğelerden faydalanılabilirken; dağ, göl, akarsu gibi doğal öğelerden de faydalanılabilir. Sınırların saptanması devletlerarası anlaşmalar ile belirlenebileceği gibi uluslararası yargı veya hakemlik organlarınca da belirlenebilir. Her iki durumda da enlem ve boylam belirlenmekte ve anlaşma metnine varılan kararlar işlenmektedir. Anlaşma yürürlüğe girdikten sonra anlaşma metninde yer alan hükme göre yer üzerinde işaretleme yapılmaktadır (Pazarcı, 2015: 237). İşte bahsedilen kara parçası ve alt kısmı ile üzerindeki hava sahası, o devletin sınırları olmakla birlikte, diğer devletlerin sınırından da ayırt edilebilen bir yer haline gelmektedir. Belirlenen sınırlar dahilinde kalan akarsu, göl, dağ vb. unsurlar da bir devletin tasarruf edebileceği yetkisini kullanabileceği alanlar içerisine girmektedir. Belirlenen sınırlar içerisinde herhangi bir kimsenin suç işlemesi halinde, devletin yargı organları, kendi kara parçasında işlenen suçtan dolayı faili yargılayabilir.

Bir devletin denize kıyısı varsa bu durumda iç sular ve karasuları da gerçek anlamda ülkedir. Yani devlet bu bölümlerde de tam yetkilidir. Ancak, hem Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi hem de Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi; karasuları rejimini de sınırlandırmaktadır. Normal şartlarda karasuları bir devletin tam yetkili olduğu alandır.⁶ Ancak Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre, bir devletin sahilinin olup olmamasına bakılmaksızın (BMDHS, m. 17) bütün karasulardan zararsız geçiş hakkı vardır ve bir devletin karasularından geçen bir geminin üzerindeki yetkisi, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 19. maddesiyle sınırlıdır. Başka bir deyişle; devletin, zararsız geçiş hakkı olan gemilerle ilgili mülkilik ilkesini uygulayabilmesi için aşağıda belirtilen şartlardan herhangi birisinin gerçekleşmesi gerekmektedir (BMDHS, m. 19):

“a) Sahildar devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı tehdide veya kuvvete başvurulması veya Birleşmiş Milletler Antlaşmasında belirtilen uluslararası hukuk ilkelerine aykırı diğer herhangi bir davranışta bulunulması;

⁶ Her devlet karasularının genişliğini tespit etme hakkına sahiptir; bu genişlik işbu Sözleşmeye göre tespit edilen esas hatlardan itibaren 12 deniz milini geçemez(BMDHS, m. 3).

- b) *Herhangi bir tip silahla deneme veya manevralar yapılması;*
- c) *Sahildar devletin savunmasına veya güvenliğine zarar verecek şekilde bilgi toplanması;*
- d) *Sahildar devletin savunmasına veya güvenliğine zarar vermeyi amaçlayan her türlü propagandada bulunulması;*
- e) *Her türlü uçağın uçurulması, güverteye indirilmesi veya gemiye alınması;*
- f) *Her türlü askeri makinaların uçurulması, güverteye indirilmesi veya gemiye alınması;*
- g) *Sahildar devletin gümrük, maliye, sağlık veya muhaceret konularındaki kanun ve kurallarına aykırı bir şekilde mal, para veya kişilerin gemiye alınması veya gemiden çıkartılması;*
- h) *İşbu Sözleşmeye aykırı olarak, bilerek ve isteyerek ağır kirlenmeye sebebiyet veren fiillerde bulunulması;*
- i) *Balık avlama faaliyetlerinde bulunulması;*
- j) *Araştırma veya ölçüm faaliyetlerinde bulunulması;*
- k) *Sahildar devletin herhangi bir haberleşme sisteminin veya diğer herhangi bir deniz teçhizat veya tesisinin işleyişini engelleyecek her türlü faaliyette bulunulması;*
- l) *Geçişle doğrudan ilgisi bulunmayan diğer her çeşit faaliyette bulunulması.”*

Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi de zararsız geçiş hükümlerine yer vermiştir. Buna göre; bir gemi geçiş sırasında karasularında bulunduğu devletin düzenine, egemenliğine ve güvenliğine hanel getirirse veya karasuları bulunan devletin kanunlarında yer alan yabancı balıkçı gemilerin geçişleri sırasında balık avıyla ilgili uyacakları hükümlere aykırı davranmaları (CDHS:KBBS, m. 14) sonucunda ilgili devlet mülkilik ilkesi gereği gerekli önlemleri alabilecektir.

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi; bir devletin kıyısına yönelik sınırları tespit ederken aynı zamanda o devletin egemenlik alanını da belirtmektedir. Bu sözleşmeler; iç sular ve karasularıyla ilgili tespitinin yanı sıra bu alanların üzerindeki hava sahasında devletin egemenlik alanı olduğunu belirtmektedir. Böylece, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesiyle; iç sular, karasuları ve bunların üzerindeki hava sahası ile deniz yatağı sınırları hüküm altına alınmışken; 1944 yılında Şikago’da imzalanan, Milletlerarası Sivil Havacılık Sözleşmesiyle de bir devletin hava sahası sınırları hüküm altına alınmıştır. Sözleşmeye göre; bir devletin ülkesinin üzeri, o devletin hava sahası sayılır ve o devlet havası üzerinde tam yetkilidir. Şikago Sözleşmesi, sadece karasal sınırların üzerinde bulunan hava bölümünü değil; karasuları üzerinde bulunan hava bölümünü de ülke kavramı içerisine katmaktadır. Ayrıca Sözleşme; karasal sınırların dışında, bir devletin mandasında veya himayesinde bulunan bir yer varsa orasını da devletin yetki alanı içinde saymaktadır. Başka bir deyişle; bir devletin ülkesinden maksat, o devletin hakimiyeti, hükümranlığı, himayesi veya mandası altında bulunan arazi ile ona bitişik bulunan kara sularıdır (MSHS, m. 2).

Avrupa Konseyi'nin imzalamış olduğu sözleşmelerin tümünde ise, "akıt devletlerden" bahsedilmekte ve sözleşmenin konusuna göre, her akıt devlet, kendi sınırları içerisinde sözleşmeleri uygulama imkanı bulabilmektedir.

Tedhişçiliğin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi (TÖDAS)'ne göre; fail, terör suçu işlediğinde, akıt devlet tarafından yargılanma hakkına haiz iken, şüphede edilen sanığın kendi ülkesinde bulunması (TÖDAS, m. 6) şartıyla, başka bir devletin (Sözleşmeye taraf devlet) iade talep etmesi durumunda, iade talebi gerçekleşmezse; yani akıt devletlerden biri terör suçlusunu ırk, din, milliyet (TÖDAS, m. 5), siyasi suç veya siyasi suçla bağlantılı bir suç (TÖDAS, m. 2) vb. nedenlerden iade etmezse, yine kendi ülkesinde yargılanabilir.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi (AKTÖS)'ne göre de, terör suçu; akıt devletin, topraklarında işlendiğinde; bayrağını taşıyan bir gemide veya tarafların yasaları uyarınca kayıtlı uçakta işlendiğinde; vatandaşlardan biri tarafından işlendiği zaman, o tarafın toprağı veya vatandaşı hedef alınır veya bu şekilde sonuçlanırsa; o tarafın yurtdışındaki Devlet veya Hükümet tesisleri hedef alınır veya bu şekilde sonuçlanırsa; Sözleşmeye taraf devletler, bir eylemi yapmaya veya yapmaktan imtina etmeye zorlanır veya bu şekilde sonuçlanırsa; Sözleşmeye taraf devletlerin topraklarında, daimi ikamet eden bir vatansız tarafından işlenirse; Sözleşmeye taraf devletlerce işletilen bir uçakta işlenirse (AKTÖS, m.14); ilgili devletler, mülkilik ilkesine dayanarak yargı yetkisi kurabilir.

Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'ne göre de "iade et ya da yargıla (AKTÖS, m. 18)" kuralı geçerlidir. Bir devlet, AKTÖS'ün ilgili maddelerine dayanarak (AKTÖS, m. 21) iade talebini reddetmiş olsa dahi terör suçlusunu yargılamak zorundadır. Suç, bir devletin yetki alanı içerisinde işlenmiş olmakla birlikte, diğere akıt devlet (failin kaçtığı devlet), AKTÖS m. 21'de yer alan nedenlerden dolayı faili iade etmediği takdirde, onu yargılamak zorundadır. Burada fail, suçun işlendiği yer devleti tarafından yargılanırsa, mülkilik ilkesi; kaçtığı devlet tarafından yargılanırsa temsile dayalı yargı yetkisi uygulanmış olur.

Hem Tedhişçiliğin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi hem de Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'nde; failin cezasız kalmaması için, "iade et ya da yargıla" hükmüne yer verilmiştir. Her iki sözleşmeye göre de fail, ancak suçun işlendiği yer devleti tarafından yargılanırsa, mülkilik ilkesi uygulanmış olur. Ancak *aut dedere aut judicare* (iade et veya yargıla) anlamına gelen latince özdeyiş genellikle uluslararası hukukçular tarafından evrensel yetki ilkesinin bir alt kategorisi (ikincil nitelikte) olarak kabul edilmektedir(Kocaoğlu, 2010: 76). Başka bir deyişle, "iade et ya da yargıla" hükmüne yer veren sözleşmeler de mülkilik ilkesi değil temsile dayalı yargı yetkisi (ikincil yetki ilkesi) ilkesi geçerlidir. Bunun istisnası; failin, suçun işlendiği yer devleti tarafından yargılanmasıdır.

Suç Gelirlerinin Aklanması, Araştırılması, El Konulması, Müsaderesi ve Terörizmin Finansmanına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ne göre de; Sözleşmeye taraf bütün devletler, terörizmin finansmanına ilişkin gerekli tedbirleri kendi sınırları içerisinde alabilecektir (m. 2). Buna göre; terörizmin finansmanına yardım eden veya azmettiren gerçek kişilerle aracılık yapan tüzel kişilere, mülkilik ilkesi

gereği, yaptırım uygulanabilecektir. Gerçek kişiler için yargılama gerçekleştirilebilecekken tüzel kişiler için malvarlığı dondurma, eşya veya kazanç müsaderesine ilişkin hükümler uygulanabilecektir. Bu durum terörizmin finansmanı suçu işleyen kişinin iadesinde de geçerlidir. Eğer suçlunun bulunduğu devlet, ülkesinde bulunan suçlu kişiyi talep eden devlete iade etmeyecekse(m. 28) kendi kanunlarına göre yargılayabilecektir.

Avrupa Konseyi Sanal (Siber) Suçlar Sözleşmesi (AKSSS) de mülkilik ilkesine yer vermiştir. Sözleşmeye göre bir devletin sınırları içerisinde “yasadışı erişim (m. 2), yasadışı araya girme (m. 3), verilere müdahale(m. 4), sisteme müdahale (m. 5), cihazları kötüye kullanma (m. 6), bilgisayarla bağlantılı sahtecilik(m. 7), bilgisayarla bağlantılı dolandırıcılık(m. 8), çocuk pornografisiyle bağlantılı suçlar(m. 9), telif hakkı ve bununla bağlantılı hakların ihlaline ilişkin suçlar (m. 10)” hakkında yasama organı tarafından gerekli tedbirler alınabilecektir. Bu kapsamda tüzel kişiler tarafından aracılık yapılması suretiyle bu suçlara ortak olunması durumunda ilgili devletin yasama organı idari, mali ve cezai tedbirler (AKSSS, m. 12/3) alabilecektir.

Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi'nin birinci bölümü, sözleşmeye taraf devletlerin iç hukuklarında alacakları yasal tedbirlere ilişkindir. İkinci bölümüyse, uluslararası işbirliğine ilişkindir. Sözleşmenin birinci bölümüne göre devlet, mülkilik ilkesinden kaynaklı yetkisini kullanabilecek ve gerekli yasal tedbirler alabilecektir (AKYKCH, m. 17).

Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Sözleşmesi de ulusal önlemler ve uluslararası işbirliği şeklinde iki kısma ayrılmıştır. Bu sözleşmeye göre, her devlet, yetki alanları dâhilinde yolsuzluktan kaynaklı zararların tazmini için etkili başvuru yollarını kendi ülkesinde tesis edecektir. Ancak Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Sözleşmesi, Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi'nde olduğu gibi ayrıca “yargı yetkisi” bölümüne yer vermemiştir. Buna karşın, bir devlet gerçek ülke bakımından yetki alanları dâhilinde, mülkilik ilkesinin bir gereği olarak yolsuzluk sonucu zarar görmüşse; herhangi bir vatandaşının bu zararı tazmin etmesi için gerekli yasal tedbirleri alabilecektir.

Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Sözleşmesi'ne göre de aşağıda belirtilen suçlar kasten işlenirse, Sözleşme'ye taraf devletlerin her biri kendi mevzuatına göre tedbirler alabilecektir (NMFKS, m. 7):

“a) Nükleer maddenin herhangi bir kişinin sağlığının ciddi bir biçimde bozulmasına, ölümüne ya da mala karşı önemli bir zarar vukuuna yol açan veya bunlara yol açabilecek biçimde kanuni bir yetkiye dayanmaksızın elde edilmesini, bulundurulmasını, kullanılmasını, transferini, değiştirilmesini, atılmasını veya saçılmasını oluşturan bir fiil;

b) Nükleer maddenin çalınması ve gaspı;

c) Nükleer maddenin zimmete geçirilmesi veya hile ile elde edilmesi;

d) Tehdit, kuvvet kullanma veya diğer herhangi bir zorlama yoluyla nükleer madde talebini meydana getiren bir fiil;

e) (i) herhangi bir kişinin ölümüne veya sağlığının ciddi bir biçimde bozulmasına veya mala karşı önemli bir zarara yol açmak için nükleer maddenin kullanılacağına veya;

(ii) Bir gerçek veya tüzel kişiyi Milletlerarası Kuruluşu veya Devleti herhangi bir fiilde bulunmaya ya da bu fiilden kaçınmaya zorlamak için (b) paragrafında belirtilen suçlardan birinin işleneceğine dair tehdit;

f) (a), (b) veya (c) paragraflarında belirtilen suçlardan herhangi birinin işlenmesine teşebbüs ile,

g) (a) dan (f)'ye kadar olan paragraflarda belirtilen suçlardan herhangi birine katılmayı meydana getiren fiil.”

Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme madde 7/1'e göre de; suç, bir devletin topraklarında işlendiği zaman, o devletin bayrağını taşıyan bir deniz aracında veya suçun işlendiği sırada kendi mevzuatına uygun şekilde kayıtlı bulunan bir hava aracında işlendiğinde veya bir vatandaşı tarafından işlendiğinde, devlet gerekli olan tedbirleri alabilecektir. Yani yargı yetkisi kurabilecektir. Sözleşmenin 7/1-a maddesi, mülkilik ilkesini; 7/1-b maddesiye, farazi anlamda ülkeden kaynaklı mülkilik ilkesini işaret etmektedir.

Rehine Alınmasına Karşı Uluslararası Sözleşmeye göre de; bir devlet, sınırları içerisinde (RAKUS, m. 5) kendisini, uluslararası bir kuruluşu, hakiki veya hükmi bir şahsı veya bir grubu; rehinenin serbest bırakılmasının kesin veya dolaylı bir şartı olarak, herhangi bir şeyi yapmaya veya yapmamaya zorlamak için cebren tutan, hapseden ve öldürmek, yaralamak veya hapsedmeye devam etmekle tehdit eden (RAKUS, m. 1) herhangi bir şahıs için yargı yetkisi kurabilecektir.

Terörist Bombaların Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşmesi'nde geçen suçlar için, Sözleşmeye taraf olan devletler mevzuatlarında gerekli tedbirleri alabileceklerdir. Ayrıca suç devletin kendi topraklarında işlendiğinde (TBÖDUS, m. 6/1-a) de aynı şekilde devletler yargı yetkisini tesis edebilecekler. Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi de, çocuklara yönelik cinsel istismar ve sömürüye karşı ulusal her türlü tedbirleri alınmasının zorunluluğunu hükme bağlamıştır. Sözleşmeye taraf devletlerin gerçek anlamda ülke bakımından çocuk yaştaki yani 18 yaşın altında bulunan herkes için cinsel istismar ve sömürüyü engelleyici tedbirlerde alması gerekir. Bu durum mülkilik ilkesinden kaynaklanan ve sözleşmenin vermiş olduğu bir yetkidir. Çünkü sözleşmeye göre sözleşmede geçen suçları işleyen kişi kendi ülkesinde bu suçları işlerse veya bu suçları işleyen kişinin daimi ikamet adresi o ülkede ise o devlet sözleşmeye dayanarak yargı yetkisini tesis edebilecektir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi de egemenlikten kaynağını alan mülkilik ilkesine yer vermektedir. Sözleşmeye göre, sözleşmede geçen hükümleri, sözleşmeye taraf devletler tarafından kabul edilmesi zorunludur. Hiçbir çocuk sadece anne veya babasından dolayı, vasisinden, ailesinin diğer üyelerinden dolayı veya aile üyelerinin inançları, faaliyetleri vb. (BMÇHS, m. 2) durumlarından dolayı ayrımcılığa tabi tutulamayacağı gibi herhangi bir cezai yaptırıma da uğratılmayacaktır. Sözleşmeye taraf devlet böyle durumlar için gerekli yasal tedbirleri alacaktır.

Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi, yolsuzlukla ilgili hükümlere yer verirken bu yönde suç işleyenler için; bir devlet, zarara uğramış olsa da olmasa da, yine de soruşturma, kovuşturma, suç gelirlerine el koyma, müsadere vb. konularda gerekli yetkilere sahiptir. Hatta Sözleşmenin 5. maddesinde, sözleşmeye taraf olan her devlet için alınması gereken önlemler açısından önleyici politika ve uygulamalara yer verilmiştir. Sözleşmenin bu hükümleri, mülkilik ilkesinden kaynaklı olsa da bu durumu pekiştirmek amacıyla sözleşmeye ayrıca egemenliğin korunmasına dair hükümler konulmuştur. Buna göre; sözleşmeye taraf herhangi bir devlet, diğer devletin yetki alanı içerisinde yargı yetkisini kullanamayacağı gibi yine diğer devletin içindeki kamu makamlarının işlevlerini de icra etmeye yetkili değildir.

Diplomatik Temsilciler de Dahil olmak üzere Uluslararası Korunmaya Sahip Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşmesi'ne taraf devletler, Sözleşme'de geçen suçları iç hukuklarında ihdas edeceklerdir. Ayrıca suç, devletin kendi topraklarında işlendiğinde(m. 3/1-a) de aynı şekilde yargı yetkisini tesis edebilecekler.

Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme m. 6, Kıta Sahaneliğinde Bulunan Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Protokol m. 3, Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme m. 7/1-b, Rehine Alınmasına Karşı Uluslararası Sözleşme m. 5/1, Terörist Bombaların Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşmesi m. 4-5-6, Diplomatik Temsilciler de Dahil olmak üzere Uluslararası Korunmaya Sahip Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme m. 3/1-a sözleşmelerinde mülkilik ilkesine yer verildiği gibi farazi anlamda ülkeye de yer verilmiştir. Farazi anlamda ülkenin uluslararası sözleşmelerdeki varlığı bir sonraki başlıkta ele alınacaktır.

1.2.2. Farazi Anlamda Ülke

Bir devletin; kara, hava ve karasuları sınırları içerisinde işlenen suçlardan dolayı yargılama yetkisine sahip olması mülkilik ilkesinin bir gereğidir. Çünkü bahsedilen sınırlar, bir devletin gerçek sınırlarıdır yani gerçek anlamda ülkeyi ifade eder. Ancak suç, her zaman bir devletin sınırları içerisinde gerçekleşmeyebilir. Aynı devletin bayrağını taşıyan ticaret gemisinde (Perkins, 1971: 1168) veya sivil hava aracında da suç işlenebilir. Ayrıca aynı devletin, deniz ve hava savaş araçlarında da gerçekleşebilir.

Bir devletin bayrağını taşıyan sivil deniz ve hava aracıyla; deniz ve hava savaş araçlarının içerisinde veya bu araçlarla da suç işlenebilir. Bir devlete ait sivil veya savaş deniz ile hava araçları içerisinde veya bu araçlarca işlenen suçlar; diğer bir devletin kıyısından geçiş yaparken, yani diğer bir devletin karasuları içerisindeyken, işlenmiş olabileceği gibi; açık denizlerde, başka bir devlete ait kıta sahanlığı içerisinde, münhasır ekonomik bölgesinde veya iç sularında da işlenmiş olabilir.

Bütün bu durumlarda işlenebilecek suçlardan dolayı devletler arasında yetki çatışması da çıkabilir. Dolayısıyla; bu araçların hangi devlete ait olduğu, suçun işlendiği yerde hangi devletin yetkili olduğu ve uluslararası sözleşmelerin konuya bakış açısının ne olduğunun tespiti gerekir. Aksi takdirde; hukuki çatışmalar yaşanabileceği gibi gerçek anlamda da savaşlar çıkabilir. Devletlerin veya uluslararası örgütlerin hazırladığı uluslararası sözleşmelerde belirtilen sınırların tespiti, hem hukuki hem de fiili çatışmayı önleyecektir.

1.2.2.1. Bayrak İlkesi

Farazi anlamda ülke; bir devletin bayrağını taşıyan sivil deniz ve hava araçları ile deniz ve hava savaş araçları, münhasır ekonomik bölgesi, kıta sahanlığı; açık denizler ile hava bölümü ve yatağı, askeri olarak işgal altında bulunan yerleri kapsar ve suçun bu alanlarda işlenmesi halinde tıpkı “gerçek ülkede işlenmiş gibi” cezalandırılması gerekir (Yenidünya, 2015: 30). Tanımda belirtilen kavramları, uluslararası sözleşmelerdeki varlığıyla birlikte ele almak gerekir. Çünkü; (aşağıda ayrıntılı ifade edileceği üzere) bir devletin sivil veya savaş deniz (Perkins: 1971: 1168) ile hava araçlarının açık denizde suç işlemesi veya bu araçlarda suç işlenmesi durumunda uygulanacak hukuk farklı; aynı devletin sivil veya savaş deniz ile hava araçlarının başka bir devletin hava sahasında, karasularında suç işlemesi veya bu araçlarda suç işlenmesi durumunda uygulanacak hukuk farklıdır. Çünkü; hem her iki durumda farklı devletlerin yetkisi söz konusu hem de uluslararası sözleşmeler bu gibi durumlar için farklı madde hükümleri ihdas etmiştir. Buna göre; hangi devletin, hangi alanlarda yetkili olduğunun tespiti gerekir.

Bir devletin iç sularını, karasularını ve münhasır ekonomik bölgesini kapsamayan bütün denizler açık deniz olarak tanımlanabilir. 1958 tarihli Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmesi: Açık Deniz Sözleşmesi'nin birinci maddesinde yapılan tanımlama da böyledir. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ise açık deniz tanımı yapmamakta ancak sözleşmenin VII. kısmının kapsamını belirtmektedir. Buna göre Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin VII. kısmı iç sular, karasuları, takımada suları ve münhasır ekonomik bölgenin dışında kalan tüm sulara uygulanacaktır (BMDHS, m. 86).

Bir devletin kara parçasında, kara parçasının alt bölümünde ve üzerindeki hava sahasında, iç sularında; zararsız geçiş hakkı hariç olmak üzere, karasularında ve karasularının üzerindeki hava sahasında, karasularının deniz yatağında ve deniz yatağının altında bulunan toprağın alt bölümünde tam yetkili olduğu ve yargı yetkisi tesis edebileceği hususu uluslararası sözleşmelerde tartışmasızdır. Ancak açık denizlerde, deniz yatağının alt bölümü veya hava bölümünde işlenen suçlara ilişkin yargı yetkisi mülklik ilkesi kapsamında değerlendirilemez. Bu alanlarda işlenen suçlarda yargı yetkisi sorununu çözmek için, Uluslararası Hukuk'ta, bayrak ilkesi kuralları kullanılmaktadır. Bayrak ilkesi, her devletin kendi ulusal yetkileri altında bulunan gemiler üzerinde açık denizde de yetkili olmasını (Pazarcı, 2015: 290) ifade eder. Yani, açık deniz üzerinde bulunan hava bölümü ile deniz yatağında; hangi devletin bayrağını taşıyan deniz aracı içerisinde veya bu deniz aracıyla suç işlenmişse artık o devletin yargı tesis etme yetkisi vardır. O halde açık denizin dışında, zararsız geçiş hakkı da ihlal edilmek şartıyla, herhangi bir devletin iç sularında, karasularında veya kara parçası üzerinde suç işlenirse yargı yetkisi mülklik ilkesi gereği bu sınırlara sahip olan devlete aitken; açık denizlerde, açık denizlerin hava bölümü ve deniz yatağı ile altındaki topraklarda işlenen suçlarda yargı yetkisi “farazi anlamda ülke bakımından” hangi devletin bayrağı taşıyorsa, o devlete aittir.

Açık denizlerin serbestliği ilkesi, uluslararası sözleşmelerde diğer devletlerin haklarına riayet etme koşuluyla yer almıştır: Seyrüsefer serbestliği, balıkçılık serbestliği, deniz altına kablo ve boru döşeme serbestliği, açık deniz üzerinden uçuş serbestliği (CDHS: ADS, m. 2) ve yapay adalar inşası ve bilimsel araştırmalar yapabilmek (BMDHS, m. 87) gibi (Misili, 2014: 186). Sözleşmelerde geçen faaliyetler yapıldığı sırada ve ayrıca açık denizde işlenen suçlar için; Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Açık

Deniz Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, geminin bayrağı hangi ülkeye ait ise yargı yetkisinin de o devlete ait olduğunu hükme bağlamıştır. Sözleşmelere göre, her gemi bir adet bayrak taşıyacak aksi durumda tabiiyetsiz gemi muamelesi görecektir (CDHS: ADS, m. 6; BMDHS, m. 92). Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Açık Deniz Sözleşmesi'ne göre, harp gemileri; Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre, ticari nitelikte olmayan kamu hizmetinde kullanılan gemiler de "kesinlikle" bayrağını taşıdığı devletin yargı yetkisine tabidir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, cezai yargı yetkisini de hükme bağlamıştır. Buna göre; açık denizde, kaptanın veya gemi hizmetindeki diğer herhangi bir kişinin ceza veya disiplin sorumluluğunu intaç ettiren bir çatma halinde veya deniz seyrüseferine ilişkin diğer herhangi bir olayda, bu kişiler hakkında ceza veya disiplin kovuşturması, ancak ya geminin bayrağını taşıdığı devletin veya bu kişilerin tabiiyetinde buldukları devletin adli veya idari makamları nezdinde açılabilir. Bayrak devleti yetkilileri dışında hiçbir makam tarafından soruşturma amacıyla da olsa, gemiye el konulması veya geminin seferden alıkonulması emredilmeyecektir (BMDHS, m. 97).

Uluslararası sözleşmelerde var olan hükümlerle; açık denizlerde, deniz araçları içinde veya bu deniz araçlarıyla işlenen suçlarda, yargı yetkisinin bayrak devletine ait olduğu tespit edilmiştir. Bir devletin karasuları içerisinde suç işledikten sonra bir geminin açık denizlere kaçması sonucunda; o gemiyle işlenen suç veya gemide işlenen suçtan dolayı, karasuları sınırına ait devletin, kaçan gemiyi açık denizde yakalama ve yargılama yetkisi var mıdır?

Bu konuda, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi; sahildevletinin yetkili makamları, bu devletin kanunlarına ve kurallarına aykırı hareket ettiğine ilişkin yeterli kaniya sahip oldukları takdirde bir yabancı geminin izlenmesine girişebilirler (BMDHS, m. 111), hükmüne yer vererek bir devletin iç sularında, karasularında, takımda sularında veya bitişik bölgesinde işlenen suçlar için izleme hakkı tanımaktadır.

İzleme hakkının kullanılabilmesi için; suçu işleyen yabancı geminin, suçu işlediği deniz alanındayken görülebilir ya da işitilebilir bir biçimde ve uzaklıktan dur emrinin verilmesi gerekmektedir. Ayrıca, izlemenin kesintisiz yerine getirilmesi gerekmektedir (Pazarıcı, 2015: 291). İzleme hakkı, ancak savaş gemileri veya askeri uçaklar veya açık dış işaretlerle bir kamu hizmetine tahsis edilmiş oldukları ve bu konuda yetkili kılındıkları belli olan, diğer gemiler veya uçaklar tarafından kullanılabilir (CDHS: ADS, m. 23; BMDHS, m. 111/5).

İzleme hakkı; bir devletin, mülklik ilkesi gereği, sınırlarında başlayan ve uluslararası sözleşmelerde yer verildiği üzere açık denize kaçan gemilerle ilgilidir. Bu durumda deniz araçlarının içinde veya bu deniz araçlarıyla bir devletin egemenlik alanı içerisinde suç işlenmesi ve hiçbir devletin egemenlik alanı olmayan açık denizlere kaçılması durumunda, farazi anlamda ülkeden bahsedilemez. Çünkü suç, bir devletin sınırları içerisinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla; suçun işlendiği yer devleti, mülklik ilkesi gereği, suçu işleyenleri takip etmekte ve cezai yargı yetkisini kullanmaktadır. Uluslararası sözleşmelerde izleme hakkına yer verilmemiş olsaydı farazi anlamda ülke olarak gemi hangi devletin bayrağını taşıyorsa o devlette yargılanacaktı. Bu durumda zarar gören kıyı devleti ile geminin tescil edildiği devlet arasında yetki çatışması çıkabilecekti.

Farazi anlamda ülke açısından, açık denizlerde işlenen suçlar ve bir devletin egemenlik alanında işlenen suç sonrası açık denize doğru kaçan fail(ler)in izlenmesi konularında yargı yetkisinin kime ait olduğu yukarıda tespit edilmiştir. Bunların yanında; açık denizlerde tüm devletleri ilgilendiren suçlar vardır. Bu suçlar uluslararası sözleşmelerde de yer almaktadır. Nitekim Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Açık Deniz Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde yer alan bayrak ilkesi ve izleme hakkının dışında; açık denizlerde işlenen bazı suçlara karşı, bütün devletler yetkili kılınmıştır. Ancak bu konu evrensellik ilkesiyle ilintilidir.

Ülke; sadece devletin toprağından oluşmadığı için, mülklik ilkesi de sadece bir devletin kara parçasında işlenen suçlarla sınırlı değildir. Bayrak kuralından dolayı, uluslararası sularda ve bunun üzerindeki uluslararası hava sahasında bulunan deniz ve hava araçları, bayrağını taşıdığı devletin toprağı olarak kabul edilir (Aydın, 2011: 134). Bir ülkenin egemenlik alanı sınırları içerisinde bulunan hava sahasında tam yetkili olması mülklik ilkesinin bir gereğidir. Ancak açık denizlerin üzerindeki hava bölümünde işlenen suçlar için; hangi devletin yetkili olduğu, aynen gemiler için yapılan ayırmda olduğu gibi, hava araçları için de iki biçimde incelenmelidir: Sivil hava araçları veya bunların içinde işlenen suçlarda yargı yetkisi; savaş uçakları veya bunların içinde işlenen suçlarla ilgili yargı yetkisi. Ayrıca öncelikle hava araçlarının diğer devletlerin hava sahasından geçiş hakkı olup olmadığı veya uluslararası sözleşmelerde hükümlerin yer alıp almadığı tespit edilmelidir. Nitekim günümüzde uçaklar sadece bir devletin egemenlik sınırları içerisinde veya açık denizler üzerinden değil birçok ülkenin hava sahasından geçmektedir.

Bir devletin karasularından, gemilerin zararsız geçiş hakkı olduğu gibi, sivil hava araçlarının da bir devletin hava sahasından geçiş hakkı vardır. Zararsız geçiş hakkında olduğu gibi, hava araçlarının da bir devletin hava sahasına girdiklerinde durmadan o hava sahasını geçmeleri gerekmektedir. Şikago'da imzalanan Milletlerarası Sivil Havacılık Sözleşmesine göre; akit devletler, diğer bir akit devletin hava sahasına girebileceğini ve bunun için de önceden izin alınmasına gerek olmadığını (MSHS, m. 5) hükme bağlamıştır. Bazı durumlarda uçaklar durmadan diğer devletin hava sahasından geçemeyebilir. Bu durumlarda uçakların zorunlu inişi gerekmektedir.⁷ Uluslararası sözleşmeler bu konuya ilişkin hükümlere de yer vermiştir.⁸

1963 yılında imzalanan Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Bazı Eylemlere İlişkin Sözleşmesi(Tokyo Sözleşmesi) sivil araçlarda işlenen suçlara karşı alınacak önlemlere ilişkindir. Sözleşme, suç teşkil etmese bile sivil hava araçlarında düzen ve disiplinini bozanları da kişi yönünden kapsam içine almaktadır. Ancak Sözleşme asker, polis veya gümrük hizmetlerinde kullanılan uçaklara uygulanamaz (TS, m. 1/4) hükmüyle, sadece sivil uçaklara uygulanacak bir sözleşme olduğunu hüküm altına almıştır. Sözleşme, açık deniz yüzeyinde veya herhangi bir devletin ülkesi dışındaki bir bölge yüzeyinde işlenen suçlar veya tamamlanan fiillere uygulanır (TS, m. 1/2). Bu suçlar veya fiillere ilişkin yargı yetkisi ise uçağın tescilinin bulunduğu devlete aittir.

⁷ Tokyo Sözleşmesi madde 12- "Herhangi bir Akit Devlet, diğer bir Akit Devletin sicilinde kayıtlı bir uçağın kaptanının, herhangi bir şahsı 8 nci maddenin 1 nci paragrafı uyarınca uçaktan indirmesine müsaade etmek zorundadır."

⁸ Milletlerarası Sivil Havacılık Sözleşmesi madde 5.- "Akid Devletlerden her biri diğer Akid Devletlere ait olup tarifeli milletlerarası servislerde çalışmayan hava nakil vasıtalarının bu konvansiyon ahkâmına riayet şartıyla önceden müsaade alınmasına lüzum kalmaksızın ülkesi dahiline girmek veya ülkesi üzerinden durmadan uçmak ve seyrüseferden gayri maksatlarla iniş yapmak hakkını tanırlar. .Şu kadar ki. ülkesi üzerinden uçulan devletlerin iniş talebinde bulunmak hakkı mahfuzdur. Bununla beraber Akid Devletler uçuş emniyeti mülâhazasıyla, muvasalası müşkül olan veya kafi seyrüsefer teshilatı bulunmayan mıntıklar üzerinden uçacak olan hava nakil vasıtalarına muayyen yollar takip etmelerini veya hususi müsaade istihsal eylemelerini talep etmek hakkını muhafaza ederler."

Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanun Dışı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Sözleşmesi de (Montreal Sözleşmesi) sivil havacılığa yöneliktir. Zira Sözleşme; askeri maksatlar ile gümrük ve polis hizmetlerinde kullanılan uçaklara uygulanmayacaktır (MS, m. 4/1). Bu sözleşmeye göre de kişiler Sözleşmede geçen suçları işlediklerinde, sözleşmeye taraf devletler gerekli yargısal yetkilerini kullanabilecektir. Ancak bu yetki, Tokyo Sözleşmesi'nde olduğu gibi uçağın bayrağının bulunduğu devlete yani uçağın tescilli olduğu devlete değil, sözleşmeye taraf devletlerin hepsine verilmiştir. Sözleşmede bazı ayrımlara gidilerek, hangi durumlarda, hangi devletin yargı yetkisinin bulunduğu da belirtilmektedir. Örneğin, Montreal Sözleşmesi ancak uçağın fiili veya programlanmış iniş veya kalkış noktası, uçağın tescil edildiği devletin ülkesi dışındaysa; veya suç, uçağın tescil edildiği devletten başka bir devletin ülkesinde işlenmişse, uygulanacaktır (MS, m. 4/2). Uçakların Kanundışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesine Dair 16 Aralık 1970 tarihli La Haye Sözleşmesi'nde yukarıda bahsi geçen Montreal Sözleşmesi'nde yer alan hükümlere benzer şekilde yer vermiştir. Dolayısıyla bu iki sözleşmelerde farazi anlamda ülkenin varlığından bahsedilemez. Ancak terör suçlarında olduğu gibi; bir devlet, faili iade etmezse, hem Montreal Sözleşmesi hem de Uçakların Kanundışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesine Dair 16 Aralık 1970 tarihli La Haye Sözleşmesi'ne göre, faili yargılamak zorundadır. Bu konu, yukarıda belirtildiği üzere, temsile dayalı yargı yetkisiyle ilintilidir.

1958 tarihli Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Açık Deniz Sözleşmesi'nin 2. maddesi ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 87. maddesinde de açık denizlerin üzerinde bulunan hava sahasında, hava araçlarının serbestçe uçabileceğini hükme bağlanmıştır. Buna göre; açık denizde serbestçe uçan bir uçakla suç işlenir veya bu uçak içerisinde suç işlenirse bayrak ilkesi gereği yargı yetkisi, uçak hangi ülkenin bayrağını taşıyorsa, o devlete aittir.

Uluslararası hukukta askeri uçaklar ise, askeri gemilere benzetilerek; askeri uçaklarda veya bu uçaklarla işlenen suçlar hakkında bayrak ilkesi uyarınca, uçağın bayrağını taşıdığı devletin yasasının uygulanacağı kabul edilmiştir (Centel vd., 2014: 158).

Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi'ne göre bir kişi, cinsel istismar (m. 18), çocuk fuhşuna ilişkin suçlar (m. 19), çocuk pornografisine ilişkin suçlar (m. 20), bir çocuğun pornografik gösterilere katılımına ilişkin suçlar (m. 21), çocukların suiistimali(m. 22), çocukların cinsel amaçlar için teşviki (m. 23) gibi suçları bir devlette tescili bulunan gemide veya hava aracında işlerse bayrak ilkesi gereği gerekli yasal tedbirleri alabilecek ve yargı yetkisini tesis edebilecektir. Bu suçları işleyen kişinin vatandaş olup olmaması önemli değildir. Önemli olan; suçun, o devlette tescil edilmiş bir gemide veya hava aracında işlenmiş olmasıdır. Ayrıca Sözleşme'de; vatandaşlar tarafından suç işlendiğinde devletin yargı yetkisi kurabileceğini hükme bağlamış olsa da sözleşmede geçen bu husus mülklik ilkesi değil kişiselilik ilkesiyle ilintilidir.

Diplomatik Temsilciler de Dahil olmak üzere Uluslararası Korunmaya Sahip Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşmesi'ne göre; uluslararası korunmaya tabi kişilere yönelik cinayet, kaçırma veya saldırı olursa (m. 2/1-a); uluslararası korunmaya tabi kişilerin resmi mahalline, çalışma mahalline, ikametgahına veya ulaşım araçlarına saldırı olursa (m. 2/1-b);

uluslararası korunmaya tabi kişiler için diğer biçimlerde gerçekleşen bir saldırı olursa (m. 2/3) ve bu suçlar, bir devlette tescilli bulunan gemide veya hava aracında işlenirse bayrak ilkesi gereği o devlet gerekli yasal tedbirleri alabilecek ve yargı yetkisini tesis edebilecektir.

Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme'ye göre; kişi(ler), Sözleşmede geçen suçları, bir devlette tescil edilmiş bir gemi veya hava aracında işler(ler)se, o devlet farazi anlamda yargı yetkisine sahiptir. Keza Nükleer Fiziksel Maddelerin Korunması Sözleşmesi'ne göre de nükleer maddenin çalınması, gaspı, zimmete geçirilmesi (m. 7) vb. suçların, bir devlete ait tescilli gemide veya hava aracında işlenmesi durumunda da bayrak ilkesi geçerlidir. Rehine alma suçu, bir devlette tescil edilmiş gemi veya hava aracında işlenmişse; Rehine Alınmasına Karşı Uluslararası Sözleşmesine göre, gemi ve hava aracı hangi devletin bayrağını taşıyorsa, o devlet tarafından yargılanabilir.

2. MÜNHASIR EKONOMİK BÖLGEDE İŞLENEN SUÇLARDA YARGI YETKİSİ

Münhasır Ekonomik Bölge (Exclusive Economic Zone), kıyı devletine karasuları esas çizgisinden itibaren 200 deniz mili uzaklığa kadar karasuları dışında kalan su tabakası ile deniz yatağı ve onun toprak altında, münhasır ekonomik haklar ve yetkilerin tanındığı deniz alanını ifade eder (Karataş, 2015: 86).

Münhasır ekonomik bölgede sahildevletinin hakları olduğu kadar diğer devletlerin hakları da vardır. Münhasır ekonomik bölgeden yararlanabilen diğer devletler, sadece denize kıyısı olan devletler değil; aynı zamanda denize kıyısı olmayan ve coğrafi bakımdan elverişsiz devletlerdir. Münhasır ekonomik bölge açısından, bir devlete uluslararası sözleşmelerle hak tanınması, bu bölgenin gerçek anlamda ülke olduğu anlamına gelmemektedir. Bu alanlar farazi anlamda ülkeyi ifade eder.

Sahildevletinin münhasır ekonomik bölge üzerinde; suni adalar, tesisler ve yapılar kurma ve bunları kullanma; denize ilişkin bilimsel araştırma yapma; deniz çevresinin korunması ve muhafazası, deniz yatağı üzerindeki sularda, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynaklarını araştırılması, işletilmesi muhafazası ve yönetimi konuları ile aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgarlardan enerji üretimi gibi, bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere (BMDHS, m. 56) hak ve yetkileri vardır. Sahildevletinin kurulan suni ada, tesis veya yapılarda; gümrük, sağlık ve maliye uygulaması yapabileceği gibi etrafında güvenlik önlemleri de alabilir. Ancak bu hak 500 metre (BMDHS, m. 60/5) ile sınırlıdır. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, münhasır ekonomik bölge alanında kurulan yapılar üzerinde sahildevletine münhasır yetki vermektedir. Dolayısıyla münhasır ekonomik bölgede sahildevletinin kurulan yapıya, tesise veya suni adaya başka bir devlet tarafından zarar verilirse; zarar veren devletin vatandaşı, yapıyı, tesisi veya suni adayı yapan devlet tarafından yargılanır.

Diğer devletlerin münhasır ekonomik bölgede seyrüsefer serbestliği ile uçuş serbestliğinden, denizaltı kabloları ve petrol boruları döşeme serbestliğinden, keza, bu serbestliklerin kullanımına ilişkin olarak; özellikle gemilerin, uçakların ve denizaltı kabloları ve petrol borularının işletilmesinde, denizin uluslararası diğer yasal amaçlarla kullanılması serbestliğinden yararlanma hakkı vardır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde yer alan açık denizlere ilişkin hükümler, uluslararası hukuka

aykırı olmadığı sürece münhasır ekonomik bölgede de uygulanır (BMDHS, m. 58/2). Buna göre; sahildevletinin münhasır ekonomik bölgesinde döşenecek kablolar, petrol borularına vb. ilişkin bir zarar oluşursa yargı yetkisi bu kabloları, petrol borularını döşeyen devletlere aittir. Başka bir deyişle; her devlet, açık denizde olduğu gibi, başka bir devletin münhasır ekonomik bölgesinde bir kablunun veya petrol borusunun döşenmesi veya tamiri sırasında, başka bir kablo veya petrol borusunun kopmasına veya zedelenmesine sebebiyet verirse, bundan doğan tamir masraflarını yüklenmek için, o devletin bu konuyla ilgili kanun ve kuralları kabul edecektir (BMDHS, m. 114). Ancak yukarıda bahsedildiği üzere, savaş gemileri ile ticari amaçlı olmayan ancak bir kamu hizmeti görevinde bulunan gemiler, bundan müstesnadır. Bu gemiler, kesinlikle bayrağını taşıdığı devletin yargı yetkisine tabidir.

Sahildevletinin münhasır ekonomik bölgesine döşenen kablolar, petrol boruları vb. farazi anlamda ülke kapsamına girmektedir. Bu döşenen kablolar, petrol boruları vb. hangi ülkeye aitse yargı yetkisi de, o devlete aittir. Bu durum ile bayrak ilkesinin örtüştüğü dikkatlerden kaçmamalıdır. Fakat devletler; münhasır ekonomik bölgede faaliyet gösterirken, uluslararası kurallara riayet ettiği kadar ve gerektirdiği ölçüde, sahildevletinin kanunlarına da dikkat etmesi gerekir. Şu kadar ki; münhasır ekonomik bölgedeki canlı kaynakların araştırılması, işletilmesi, muhafazası ve yönetimi konularındaki egemen haklarının kullanılmasında sahildevletinin, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine uygun olarak kabul ettiği kanunlara ve kurallara riayeti sağlamak için gemiye çıkılması, geminin denetimi, gemiye el konulması ve hakkında dava açılması da dahil olmak üzere, gerekli bütün tedbirleri alabilir. Münhasır ekonomik bölgede balıkçılık konusundaki kanunlara ve kurallara riayetsizlikler hakkında sahildevletinin öngördüğü müeyyideler; ilgili devletler başka türlü kararlaştırmadıkça, hapis cezasını veya diğer bedeni bir cezayı içermeyecektir (BMDHS, m. 73).

Sonuç olarak; sahildevletinin münhasır ekonomik bölgesinde bulunan ve sahildevletine ait olan tesisler, yapılar ve suni adalar, sahildevletinin farazi ülke bakımından münhasır yetkili olduğu alanlardır. Dolayısıyla; yargı yetkisi siyasi sınırlarda, iç sularda veya karasularında olduğu gibi sahildevletine aittir. Sahildevletinin münhasır ekonomik bölgesinde; başka devletlerce döşenen kablo, petrol borusu vb. şeylerde yargı yetkisi, bayrak ilkesinde olduğu gibi bu kabloları döşeyen devlete aittir. Canlı kaynaklara yönelik yargı yetkisi, münhasır ekonomik bölgesi bulunan sahildevletine aittir. Sözleşmelerle sahildevletine verilen yetkiler dışında, o devletin münhasır ekonomik bölgesi açık deniz hükümlerine tabi olduğundan, yukarıda anlatılan yetkilerin dışında bir suç işlendiğinde, yargı yetkisi yine bayrak ilkesine göre belirlenir.

3. KITA SAHANLIĞINDA İŞLENEN SUÇLARDAN YARGI YETKİSİ

Coğrafi bir kavram olan kıta sahanlığı, kara ülkesinin denizin altında süren doğal uzantısını; hukuki olarak ise, karasularının ötesinde başlayıp belirli bir uzaklık ve derinliğe kadar giden deniz tabanı ve toprak altını ifade etmektedir (Balık, 2018: 90). Genel olarak kıta sahanlığı, 200 mil genişlik ilkesinin uygulanmadığı dar denizlerde hakça ilkelere göre sınırlanan, diğer denizlerde 200 mile kadar olan kıyı devletinin doğal kaynaklarının aranması ve işletilmesi ile sınırlı egemenliğine tabi olan alanı ifade eder. Güvenlik, ulaşım ve canlı kaynaklardan yararlanma açısından üzerindeki su kütlesi açık deniz statüsüne tabi bulunabilen, kıtaların kıyı çizgisi ile deniz dibine inen dik meyil arasındaki nispeten yumuşak meyilli doğal uzantısıdır (Acar ve Yılmaz, 2018: 599).

Kıta sahanlığı üzerinde araştırma yapmak ve buradaki doğal kaynakları⁹ çıkarma hakkı sahildevlete (BMDHS, m. 77) aittir. Ayrıca kıta sahanlığında sondaj faaliyetlerinde bulunulacaksa sahildevletten izin almak (BMDHS, m. 81) gerekir. Çünkü sondaj faaliyetlere izin verme münhasır yetkisi yine sahildevlete aittir. Kıyı devletine kıta sahanlığı üzerinde tanınan bu hakların kullanımı kıta sahanlığı üstünde bulunan su alanının ve onun üstünde yer alan hava sahasının rejimini hiçbir biçimde değiştirmemektedir (BMDHS, m. 78). Başka bir deyişle, kıta sahanlığı üzerindeki su alanı açık deniz oluşturuyorsa, açık deniz rejimi bütün koşulları ile geçerliliğini korumaktadır. Eğer kıta sahanlığı üzerinde, kıyı devletine ait bir münhasır ekonomik bölge yer alıyorsa o zaman da bu kavram çerçevesinde söz konusu su alanı üzerinde geçerli olan rejim geçerliliğini korumaktadır (Pazarıcı, 2015: 284).

Sonuç olarak; kıta sahanlığında doğal kaynakları çıkarma, işletme hakkı ile sondaj hakkı sahildevletin egemenlik hakkı kapsamında sayıldığından (Soto, 1996: 194) bu alanlarda yapılacak işlemler sanki farazi ülkede yapılmış gibi sayılmaktadır. Bu faaliyetlerde yargı yetkisi sahildevlete aittir. Ancak kıta sahanlığının üzerinde bulunan su bölümü ile üzerindeki hava sahası, buraların rejimine göre değişmektedir. Yukarıda açık deniz ve münhasır ekonomik bölgede geçerli yargı yetkileri incelendiğinden burada tekrar edilmeyecektir. Ancak Kıta Sahanlığında Bulunan Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Protokol'e göre, sözleşmede geçen suçları¹⁰ işleyen kişi, sahildevletin vatandaşı ise veya sahildevletin kıta sahanlığı üzerindeki sabit platformlara karşı suç işlenmişse veya suç bu sabit platformlarda işlenmişse, sahildevlet kendi yargı yetkisini tesis edebilecektir.

4. SUÇUN İŞLENDİĞİ YERDE YARGI YETKİSİ

Suçun işlendiği yer; suçun maddi unsurlarından, hareket ve neticenin gerçekleştiği yere göre belirlenmektedir (Koca ve Üzülmüş, 2018: 759).¹¹ Bazen suç işlendiğinde hareket ve neticenin sonucu

9 Doğal kaynaklar, deniz yatağı ve toprak altının madensel kaynaklarını ve diğer cansız kaynaklarını ve keza sedanter türden canlı organizmaları; yani hasata elverişli duruma geldikleri zaman, deniz yatağında veya bu yatağın altında ya hareketsiz bulunan veyahut da hareketleri deniz yatağı veya toprak altı ile sürekli temasa bağlı olan organizmaları içerir.

10 Madde 2.1. "Herhangi bir şahıs, kanuna aykırı ve kasıtlı olarak aşağıdaki fiilleri işlerse suç işlemiş olur:

- a. Kuvvet kullanarak veya tehditle veya herhangi bir korkutma şekli ile bir sabit platforma el koyar veya bunun kontrolünü ele geçirirse; veya,
- b. Bir sabit platformda bulunan bir şahsa karşı, bu platformun güvenliğini, tehlikeye sokması muhtemel bir şekilde, şiddet hareketinde bulunursa; veya,
- c. Sabit bir platformu tahrip eder veya bunun güvenliğini tehlikeye sokabilecek şekilde buna zarar verirse; veya,
- d. Sabit bir platformu, tahrip edebilecek veya bunun güvenliğini tehlikeye sokabilecek bir cihaz veya maddeyi herhangi bir surette sabit platforma yerleştirir veya koydurtursa,
- e. (a)'dan (d)'ye kadar belirtilen suçların işlenmesi veya bunlara teşebbüs edilmesi münasebetiyle bir kimseyi öldürür veya yaralarsa,

2. Keza bir şahıs;

- a. 1 inci paragrafta belirtilen suçları işlemeye teşebbüs ederse veya,
- b. Bu nev'i suçlardan birini işleyen kimseyi azmettirir veya başka bir şekilde böyle bir suçu işleyen kimsenin suç ortağı olursa; veya,
- c. Bir şahsı veya tüzel kişiyi belirli bir hareketi yapmaya veya bundan alıkoymaya zorlamak amacıyla millî kanunlarda öngörüldüğü şekilde şartlı veya şartsız olarak 1 inci paragrafta (b) ve (c) bentlerinde yer alan suçları işlemek tehdidinde bulunursa ve bu tehdit sabit platformun güvenliğini tehlikeye düşürebilecek ise, suç işlemiş sayılır."

11 Aynı görüşler için bkz. Tezcan/Erdem/Önok, s. 88; Artuk/Gökçen/Yenidünya, s. 1055; Centel/Zafer/Çakmut, s. 146; Demirbaş, s. 145; Özgenç, s. 811; İçel, s. 147; Hakeri, s. 70.

aynı ülkede gerçekleştiğinden yargı yetkisi açısından bir problem çıkmazken; neticesi harekette ayrılan suçlarda yargı yetkisinin hangi ülkeye ait olduğunun tespiti gerekir. Nitekim neticesi harekete bitişik suçlarda bir başka deyişle ani suçlarda hareket ve netice aynı yerde gerçekleştiği için yargı yetkisi mülkilik ilkesi gereği o devlete ait olacaktır: Örneğin, hakaret, hırsızlık, yaralama gibi suçlar neticesi harekete bitişik suçlardır. Buna karşılık neticesi harekette ayrılabilen suçlarda, bir başka deyişle mesafe suçlarında hareket ve netice başka yerlerde gerçekleşebileceğinden yargı yetkisi açısından suçun işlendiği yerin tespiti gerekir (Hakeri, 2013: 70): Örneğin, Türkiye, İran ve Irak sınırının kesiştiği yerde, Türkiye topraklarından ateş eden failin Irak topraklarındaki mağduru vurması ve yaralanan mağdurun İran'da bir hastanede ölmesi olayında suçun işlendiği yeri belirlemek oldukça sorunludur. Çünkü, burada hareket Türkiye'de, isabet Irak'ta, fakat netice İran'da gerçekleşmiştir (Demirbaş, 2014: 145). Ortaya çıkabilecek sorunların çözümü için doktrinde çeşitli görüşler ortaya koyulmuştur.

Harekete üstünlük veren teoriye göre; suç, failin iradesini açığa vurmasına anlamına gelen hareket unsurunun gerçekleştirildiği yerde işlenmiş sayılır (İçel, 2014: 147). Bu teoriye "bulunulan yer teorisi" de denilmektedir. Hareket teorisi taraftarları, hareket kavramının suçun icra hareketini kapsadığını kabul etmekte, hazırlık hareketlerini de dikkate almamaktadır (Centel vd., 2014: 147). 1932 yılında La Haye'de gerçekleştirilen Uluslararası Karşılaştırmalı Hukuk Kongresi'nde ve 1883'te Münih'te toplanan Milletlerarası Ceza Hukuku Birliği Kongresi'nde ağırlıklı olarak icra hareketinin başladığı yerde kanıtlara ulaşmanın daha kolay olduğu savunulmuştur (İçel, 2014: 147).

Tezcan vd. göreyse; mahiyetine ve tarihi gelişimine bakılırsa, mülkilik prensibinin bir bakıma organik olarak icra hareketinin gerçekleştiği anı esas aldığı kesindir. Neticenin meydana geldiği yer prensibinin göz önüne alınması, yurt dışında işlenen saldırılara karşı kendi menfaatini koruma gereğine bağlıdır (Tezcan, 1984: 113). Yalnızca neticeye göre yetkiyi belirlemek, suç isnadı ilkesine de ters düşer, çünkü sanık suçun icrai hareketini işlerken suçun sonuçlarının nerede meydana geleceğini her zaman kestiremez, sonucun ortaya çıkacağı yer şüpheli kalabilir. Burada önemli olan failin suç işleme yönündeki iradesinin harekete geçmiş olmasıdır. Neticenin ortaya çıkması ise tesadüflere bağlı olabilir. Ayrıca harekete üstünlük tanıyan teoriyi benimseyen Donnedieu de Vabres, Mikliszawski gibi ünlü ceza hukukçuları da vardır (Tezcan vd., 2014: 88). Sonuç olarak harekete üstünlük veren teoriye göre, icra hareketinin yapıldığı devlet, faili yargılama yetkisine sahip olmaktadır.

Neticeye üstünlük veren teoriye göre, suçun neticesinin gerçekleştiği devlet yargılama yetkisine sahiptir. Çünkü hareketin neticelenmesiyle birlikte neticelenen yerde kamu düzeni bozulmuştur. Sonuca üstünlük tanıyan bu görüş, Uluslararası Hukuk Enstitüsünün 1931'de Cambridge'deki toplantısında da kabul edilmiştir. Karma görüşe göre ise, suçun hem hareketin ve hem de sonucun gerçekleştiği yerlerde işlenmiş sayılması gerektiğini kabul etmektedir. Bu görüş çerçevesinde oluşabilecek yargı uyuşmazlıkları, suça ilk el koyan devletin yetkili sayılması suretiyle giderilecektir (İçel, 2014: 147).

Gerçek anlamda ülke açısından suç oluşturan hareketin, A ülkesinin kara parçasında, kara parçasının hava bölümünde, kara parçasının altında; iç sularda, karasularda, karasuların hava bölümü ile deniz yatağında gerçekleşmesi ve neticenin B ülkesinde gerçekleşmesi sonucu; harekete üstünlük veren

teoriye göre, hareket A ülkesinde başladığı için fail o devlette yargılanmalıdır. Neticeye üstünlük veren teoriye göreyse; sonuç B ülkesinde gerçekleştiğinden, fail, B ülkesinde yargılanmalıdır. Karma teoriye göreyse; A ve B devletleri arasında ikili bir anlaşma yoksa veya her iki devlet de konuyla ilgili çok taraflı sözleşmeye taraf değillerse, bu durumda suça ilk el koyan ülke yargı yetkisine sahiptir. Devletler; ikili veya çok taraflı sözleşmeye de taraflarsa, çözüm bu sözleşmeye göre yapılacaktır. Farazi anlamda ülke kapsamında da durum aynı şekildedir.

Bu çalışmada ele alınan sözleşmelerden sadece birisinde, fiilin işlendiği yere göre yargı yetkisi hükme bağlanmıştır. Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi 17. maddesinde; “suçun kısmen veya tamamen bir devletin kendi toprakları üzerinde işlenmesi durumunda”, o devletin, yargı yetkisine sahip olacağı hükme bağlanmıştır. Başka bir deyişle; icrai hareketin veya ihmalin yapıldığı yerdeki devletin yargı yetkisi içerisindedir. Diğer taraftan, hazırlık aşaması veya hareket başka ülkede, netice de başka bir ülkede gerçekleşmiş olsa; Sözleşmeye göre, neticenin gerçekleştiği devlet de yargı yetkisine sahiptir. Ayrıca hazırlık aşaması bir ülkede icrai veya ihmali hareket başka bir ülkede neticede üçüncü bir ülkede gerçekleşmiş olabilir. Sözleşme’nin 17. maddesine göre; üç devlet de yargı yetkisine sahip olduğundan, üç devlette faili yargılamak isteyebilir. Bu durumda, devletler arasında yetki çatışması çıkabilir. Ancak, Sözleşme’nin 27. maddesi bu problemi çözmektedir.

Sözleşme’nin 27. maddesine göre; fail, sözleşmeye taraf hangi devlette yakalanırsa yakalansın, hareketin veya neticenin gerçekleştiği diğer devlet, failin yakalandığı devletten iade talep edebilir. Talep edilen devlet, yargılama konusunda kendini yetkili görüyorsa veya vatandaşı olduğu için faili iade etmiyorsa; failin kovuşturmasını başlatacak ve verilen cezayı iade talebinde bulunan devlete bildirecektir. Ancak, Sözleşmeye taraf devletler arasında yapılan başka bir anlaşma varsa; devletler, o anlaşmaya göre hareket edeceklerdir (AKYKCHS, m. 27).

5. NON BIS İN İDEM İLKESİ VE YARGI YETKİSİ

Non bis in idem ilkesi, “aynı fiilden” dolayı “aynı kişi” hakkında birden çok dava açılmaması veya hüküm verilmemesini ifade eder. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi, non bis in idem ilkesinin (1) Fiilin aynılığı, (2) Kişinin aynılığı olarak iki unsuru bulunmaktadır (Bockel, 2010: 2).¹² Uluslararası sözleşmelerde non bis in idem ilkesinde değişik hükümler yer almaktadır. Bazı sözleşmelerde, failin aynı fiilinden dolayı, aynı devlette yargılanamayacağı fakat farklı devletlerde yargılanabileceği hükme bağlanırken; bazı sözleşmelerdeyse, farklı devletlerde de yargılanamayacağı hükme bağlanmıştır.

Non bis in idem kuralı ceza yargısının değerlilik otoritesinin bir çeşidi olarak milletlerarası ceza uygulamalarında da söz konusu olmaktadır. 1974 yılında imzalanan Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri Sözleşmesine göre¹³; bir ceza uyuşmazlığı bir ülkede bir ceza yargısı ile sona ermişse, başka

12 Benzeri görüş için bkz. Mustafa Özen (2010), “Non Bis İn İdem (Aynı Fiilden Dolayı İki Kez Yargılama Olmaz) İlkesi”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 1, s. 391.

13 Madde 53-1. “Bir Avrupa Ceza yargısına konu olan kişi:

a) Beraat etmişse,

b) Hakkında bir müeyyide hükmolunup da: i) Bu müeyyide tamamen yerine getirilmişse veya yerine getirilmekte ise, ii) Müeyyidenin tamamı veya yerine getirilmemiş kısmı genel veya özel affa uğramışsa, iii) Bu müeyyide zamanaşımı dolayısı ile yerine getirilemiyorsa,

c) Mahkeme suçluluğu tespit edip müeyyideyi tayin etmemişse, aynı eylemden dolayı diğer bir sözleşen Devlette kovuşturulamaz, mahkum edilemez veya hakkındaki müeyyide yerine getirilemez.”

bir devlette aynı suçtan dolayı ve aynı kişi hakkında tekrar soruşturma ve kovuşturma yapılmamalıdır (Özgenç, 2012: 907). Bununla beraber, sözleşen devletler, yargıya yol açan eylem, bu devletlerde kamusal nitelikte bir kişiye, bir kuruma veya bir şeye karşı işlenmişse yahut yargıya konu olan kişi, bu devletlerde kamusal nitelik taşımaktaysa, kendileri kovuşturma istemiş olmadıkça, “ne bis İn idem” sonucunu kabul etmeye mecbur değildir. Ülkesinde suç işlenen yahut kendi kanununa göre işlendiğini kabul eden devletin kendisi kovuşturma istemiş olmadıkça “ne bis in idem” sonucunu kabule mecbur değildir (CYMDKAS, m. 53/2-3).

1988 yılında yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (Log, 2004: 170) Ek Protokol VII, “Hiç kimse bir devletin ceza yargılaması usulüne ve yasaya uygun olarak kesin bir hükümle mahkum edildiği ya da beraat ettiği bir suçtan dolayı aynı devletin yargısal yetkisi altındaki yargılama usulleri çerçevesinde yeniden yargılanamaz veya mahkum edilemez (AİHS Ek Protokol 7, m. 4).” hükmüne yer verirken; faile, “aynı fiilden” dolayı “aynı ülkede” soruşturma veya kovuşturma açılmayacağını ifade etmiştir.

Avrupa Konseyi Ceza Hukuku Komitesi, “non bis in idem” ilkesinin, uluslararası düzeyde düzenlemeye kavuşturulmasını tartışma konusu yapmış ise de, Avrupa Konseyi’ne üye devletlerin ceza hukukundaki farklılıklar böyle bir gelişmeyi engellemiştir. Uluslararası Ceza Hukuku Derneği de, 2000 yılında Budapeşte’de yapılan toplantısında, aynı fiil nedeniyle tek bir ceza kovuşturması yapılmasını, bir insan hakkı olarak kabul edilmesini talep etmiştir (Tezcan vd., 2014: 96).

SONUÇ

Çalışmanın sonuç bölümünde; mülkilik ilkesi açısından, yukarıda irdelenen uluslararası sözleşmelerden elde edilen verilere göre, bir devletin, gerçek ve farazi anlamda yargı yetkisi alanları tespit edilecektir. Mülkilik ilkesi; bir devletin, kişinin uyruğuna bakmaksızın, kendi ülkesinde (mülkünde) suç işleyenleri yargılayıp cezalandırabilme yetkisini ifade eder. Mülkilik ilkesi, 2 farklı alanı kapsamaktadır: Gerçek anlamda ülke ve farazi anlamda ülke. Gerçek anlamda ülke; bir devletin siyasi sınırlarını kapsamaktadır. Bir devletin; karasuları dış hattının ötesinde (karasuları dış hattından itibaren 200 mil) yer alan deniz yüzeyi ve yatağı, münhasır ekonomik bölgesi; karasularının dış hattının ötesinde (karasuları dış hattından itibaren 200 mil) bulunan deniz tabanı ve altı, kıta sahanlığı; açık denizlerde, açık denizlerin altında ve üzerindeki hava sahasında bulunan araçları, farazi anlamda ülkeyi kapsamaktadır.

Gerçek anlamda ülke; bir devletin kara parçasını, kara parçasının altını, kara parçasının üzerindeki hava sahasını, iç sularını, (takım) adalarını ve (sınırları uluslararası sözleşmelerle belirlenmiş) karasularını kapsamaktadır. Sonuç olarak, bu alanlarda yargı yetkisi, sahildevlete aittir.

Bir devletin deniz alanlarında yetkisini belirlemek için, öncelikle sınırları belirleyen kavramların belirttiği alanları tanımlamak gerekir. Bir devletin sahili boyunca girinti ve çıkıntı yoksa en düşük cezir hattının (BMDHS, m. 5) bulunduğu çizgiye normal esas hat denir. Bu devletin sahili girintili ve çıkıntılı ise veya burada adalar varsa, bu durumda, girinti ve çıkıntının bulunduğu alandan itibaren en düşük cezir hattı olarak düz bir çizginin çizilmesiyle düz esas hat (BMDHS, m. 7) belirlenir. Sahil kayalıklı,

açık denize doğru en düşük cezir hattı (BMDHS, m. 6) iç sular için sınır olarak belirlenir. Bu tanımlarda belirlenen normal esas hat, düz esas hat ve kayalıkların açık denize doğru en düşük cezir hattının karaya kadar olan bölümü iç sular olarak geçmektedir. Adaların ötesinde belirlenen en düşük cezir hattı da iç sular bölümüne dahil edilebilir. Ancak bu durumda, bir devletin karasularından zararsız geçiş hakkı bulunan gemilerin, adalar arasından da zararsız geçiş hakkı bulunmaktadır (BMDHS, m. 8/2).

İç suların bitiş noktası, karasuların ölçülmeye başlandığı çizgidir. İç suların bitiş çizgisinden itibaren 12 mil boyunca bulunan alan, bir devletin karasularını oluşturmaktadır. İç suların bittiği çizgi karasularının başlangıcı, yani karasularının iç hattı sayılır. Sözleşmelere göre, en fazla 12 mil olarak belirlenen karasularının dış hattıysa 12 milin son bulunduğu yerdir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi; bir gemi karasuları dış hattının hemen dışına demirlese, yükleme veya boşaltma işlemleri gerçekleştirirse, bu bölüm de karasuları içinde sayılmaktadır. Buraya kadar, karadan denize doğru çizilen alanlar, devletin tam yetkili olduğu alanlardır ve bu alanlarda suç işlendiğinde yargı yetkisi tamamen o devlete aittir. Bahsi geçen alanların hava bölümlerinde, iç sular ve karasuların deniz yatağında da yargı yetkisi yine sahildar devlete aittir.

Münhasır ekonomik bölge üzerinde sahildar devlet tarafından yapılan suni adalarda, yapılarda vb. yargı yetkisi sahildar devlete aittir. Ancak aynı münhasır ekonomik bölgede, diğer devletlere sözleşmelerle verilen hak ve yetkiler sonucunda o devletlere ait; örneğin, döşenmiş kablolarla bir zarar gelirse, yargı yetkisi sahildar devletin değil, kabloları döşeyen devlete aittir. Kıta sahanlığında da durum aynıdır. Ancak bir devletin kıta sahanlığında sondaj faaliyeti yapılmak istenirse, o devletin izni gerekir. Çünkü sözleşmelerle, kıta sahanlığındaki sondaj faaliyeti münhasır yetkisi sahildar devlete verilmiştir. Kıta sahanlığının, münhasır ekonomik bölgeden diğer bir farkıysa, deniz yüzeyi ve hava bölümüyle ilgilidir. Kıta sahanlığının üzerinde bulunan deniz yüzeyi açık denizse, açık denize ilişkin hükümler; münhasır ekonomik bölgeyse, münhasır ekonomik bölgeye ilişkin hükümler uygulanmalıdır.

Açık denizlerde ve açık denizlerin üzerindeki hava sahasında yargı yetkisi, deniz ve hava araçlarının taşıdığı bayrağa göre değişmektedir. Bir deniz veya hava aracı, hangi ülkenin bayrağını taşıyorsa, yargı yetkisi de o devlete aittir. Deniz savaş araçları ve bir devletin kamu hizmetinde bulunan gemiler için yargı yetkisi kesinlikle bayrağı taşınan devlete aittir. Bu noktada açık deniz veya karasular açısından bir farklılık yoktur. Örneğin; bir savaş gemisi, sahildar devletin karasularına girdiğinde, sahildar devlet, o gemiyi sadece karasularından çıkarabilme yetkisine sahiptir.

Son olarak bahsedilmesi gereken yetki alanıysa; bir devletin mandası veya himayesi altında bulunan yerlerdir. Örneğin; bugün Suriye topraklarının bir kısmına hakim, birçok devlet bulunmaktadır. Mülklik ilkesi açısından bakıldığında, bu devletlerin bulunduğu alanlarda yargı yetkisi, Suriye Devleti'ne aittir. Ancak bu devletler, Suriye topraklarında askeri olarak varlık gösterdiğinden veya diğer siyasi nedenlerden dolayı; Suriye Devleti, bu alanlarda hem hukuki hem de fiili olarak varlık gösterememektedir. Bu durumda, yargı yetkisi hangi devlete aittir? Şikago Sözleşmesi, bu konuya açıklık getirmektedir. Sözleşmeye göre; bir devletin ülkesinden maksat, o devletin hakimiyeti, hükümlerliği, himayesi veya mandası altında bulunan arazi ile ona bitişik bulunan kara sularıdır (MSHS, m. 2).

Günümüzde; bir devletin siyasi sınırları belirlenmiş olsa da, uluslararası sözleşmelerle, o devletin siyasi sınırları içerisindeki yetkileri de sınırlandırılmıştır. Örneğin; bir devletin uçağı, hiç durmaksızın ve izin almaksızın başka bir devletin hava sahasından geçebilmektedir. Bir gemi, hiç durmaksızın başka bir devletin karasularından geçebilmektedir. Böyle durumlarda yargı yetkisiyle ilgili ortaya çıkabilecek çatışmalar, uluslararası sözleşmelerle önlenmeye çalışılmıştır. Buna karşın; vatandaş tarafından işlenen suçlar, vatandaşın mağdur olduğu suçlar veya devlet tüzel kişiliğine yönelik suçlarda her devlet, faili kendisi yargılamak isteyecektir. Mülkilik ilkesi, böyle durumlarda yetersiz kalmaktadır. Diğer taraftan mülkilik ilkesi; kişisellik, evrensellik ve korunma ilkeleriyle (Blakesley, 1982: 1110) bir bütün oluşturmaktadır. Sonuç olarak; mülkilik ilkesinin yetersizliğini gidermek için, “yarı mülkilik” kapsamında yer alan diğer yetki ilkelerine de yer verilirse, devletler arasında çıkabilecek yetki çatışmaları da önlenmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, Işıl ve Yılmaz, Mutlu (2018). “Doğu Akdeniz Kıta Sahanelığı Sorunsalı Üzerinden Doğalgaz Paylaşımı”. *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, Ankara, s. 597-607.
- Amann, Diane Marie (2014). “Jurisdictional, Preliminary and Procedural Concerns”. *Benchbook on International Law American Society of International Law Publishing*, Washington.
- Artuk, Mehmet Emin, Gökçen, Ahmet ve Yenidünya, Ahmet Caner (2015). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Adalet Yayınevi, 9. Baskı, Ankara.
- Aydın, Devrim (2011). “Ceza Kanunlarının Yer Yönünden Uygulanması”. *Türkiye Barolar Birliğı Dergisi*, Sayı: 94, s. 131-148.
- Azarkan, Ezeli (2016). “State Recognition and 1933 Montevideo Convention”. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Cilt: 15, Sayı: 4, s. 1055-1068.
- Blakesley, Christopher L. (1982). “United States Jurisdiction over Extraterritorial Crime”. *Journal of Criminal Law and Criminology*, Northwestern University School of Law, Cilt: 73, Sayı: 3, s. 1109-1163.
- Bockel, Bas Van (2010). “The Ne Bis İn İdem Principle EU Law”. *Kluwer Law International*, Netherlands.
- Castellino, Joshua (2007). “Territorial Integrity and The “Right” to elf-Determination: an Examination of The Conceptual Tools”. *Brooklyn Journal of International Law*, Bepress, Cilt: 33, Sayı: 2, s. 503-568.
- Centel, Nur, Zafer, Hamide ve Çakmut, Özlem. *Türk Ceza Hukukuna Giriş*. Beta Yayınevi, Sekizinci Bası, İstanbul.
- Demirbaş, Timur (2014). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Seçkin Yayınevi, 10. Baskı, Ankara.
- Hakeri, Hakan (2013). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Seçkin Yayınevi, 10. Baskı, Ankara.
- Hansen, Thomas Gammeltoft (2008). “The Refugee, The Sovereign and The Sea: EU Interdiction Policies in The Mediterranean”. *Danish Institute for International Studies Paper*, Vester Kopi, No. 6, s. 1-32.
- İçel, Kayıhan (2014). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Beta Yayınevi, 6. Bası, İstanbul.
- Jia, Bing Bing (2014). “The Principle of the Domination of the Land over the Sea: A Historical Perspective on the Adaptability of the Law of the Sea to New Challenges”. *German Yearbook of International Law*, Cilt: 57, s. 1-32.
- Karataş, Salih (2015). “Münhasır Ekonomik Bölge Üzerinde Üçüncü Devletlerin Hak ve Yetkileri”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 2, s. 79-110.
- Koca, Mahmut ve Üzülmez, İlhan (2018). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Seçkin Yayınevi, 11. Baskı, Ankara.
- Kocaoğlu, Serhat Sinan (2010). “Uluslararası Ceza Hukuku ve 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu Perspektifinden Evrensellik İlkesi”. *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 1, s. 67-93.

Log, Sure (2004). *International Crime and Punishment Selected Issues*. University Presss of America, Second Edition, Colorado.

Marxsen, Christian (2015). “Territorial Integrity in International Law – Its Concept and Implications for Crimea”. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, Cilt: 75, s. 7-26.

Misili, Sinan (2014). “Açık Denizlerin Serbestliği, Gemilerin Uyraklığı ve Bayrak Devleti Münhasır Yargı Yetkisi Arasındaki İlişkinin Teamül Hukuku, Konvansiyonlar ve Mahkeme Kararları Işığında İncelenmesi”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1, s. 179-207.

Özen, Mustafa (2010). “Non Bis İn İdem (Aynı Fiilden Dolayı İki Kez Yargılama Olmaz) İlkesi”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 14, Sayı:1, s. 389-417.

Özgenç, İzzet (2012). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Seçkin Yayınevi, 7. Bası, Ankara.

Pazarcı, Hüseyin. (2013). *Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap*. Turhan Kitabevi, 9. Bası, Ankara.

Pazarcı, Hüseyin. (2015). *Uluslararası Hukuk*. Turhan Kitabevi, 14. Bası, Ankara.

Perkins, Rollin M. (1971). “The Territorial Principle in Criminal Law”. *The Hastings Law Journal*, Cilt: 22, Sayı: 5, s. 1155-1172.

Rahaman, Muhammad Mizanur (2009). “Principles of International Water Law: Creating Effective Transboundary Water Resources Management”. *Int. J. Sustainable Society*, Cilt: 1, Sayı: 3, s. 207-223.

Soto, Max Valverde (1996). “General Principles of International Environmental Law”. *ILSA Journal of Int'l & Comparative Law*, Cilt: 3, Sayı: 193, s. 193-209.

Stilz, Anna. (2009). “Why do states have territorial rights?”. *International Theory Cambridge University Press*, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 185-213.

Tezcan, Durmuş (1984). “Yurtdışında İşlenen Suçlarda Türk Hukuku Bakımından Yabancı Ceza Kanununun Değeri Sorunu”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 39, Sayı: 1-4, s. 111-156.

Tezcan, Durmuş, Erdem, Mustafa Ruhan ve Önok R. Murat (2014). *Uluslararası Ceza Hukuku*. Seçkin Yayınevi, 2. Baskı, Ankara.

Varghese, Rose (1985). “Territorial Sea and Contiguous Zone Concept and Development”. *Cochin University Law Review*, School of Legal Studies, Cochin University of Science and Technology, Cilt: 9, p. 436-459.

Yenidünya, Ali Serdar (2015). “Göçmen Kaçakçılığı Suçları”. *Adalet Dergisi*, Sayı: 51, s. 22-30.

SÖZLEŞMELER

11 No’lu Protokol ile Değişik İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerin Korumaya Dair Sözleşmeye Ek 7 No’lu Protokol, https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/08/26/AIHS_7.protokol.pdf, Erişim Tarihi: 06.04.2019.

1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Açık Deniz Sözleşmesi, <http://www.turkishgreek.org/kuetuephane/item/137-1958-cenevre-deniz-hukuku-soezlesmeleri-acik-deniz-soezlesmesi>, Erişim Tarihi: 26.03.2019.

Civil Law Convention on Corruption, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007f3f6>, Erişim Tarihi: 25.03.2019.

Convention For The Suppression of Unlawful Acts Against The Safety of Civil Aviation, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20974/volume-974-I-14118-english.pdf>, Erişim Tarihi: 26.03.2019.

Convention for the Suppression of Unlawful Acts of Violence Against the Safety of Maritime Navigation (SUA Convention), http://oceansbeyondpiracy.org/sites/default/files/SUA_Convention_and_Protocol.pdf, Erişim Tarihi: 25.03.2019.

Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft, http://www.oas.org/juridico/mla/en/treaties/en_conve_suppre_unlaw_seiz_aircr_sig_the_hague_1970.pdf, Erişim Tarihi: 26.03.2019.

Convention on Cybercrime, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680081561>, Erişim Tarihi: 25.03.2019.

Convention on International Civil Aviation, https://www.icao.int/publications/documents/7300_orig.pdf, Erişim Tarihi: 25.03.2019.

Convention on Offences and Certain Other Acts Committed on Board Aircraft, <https://treaties.un.org/doc/db/terrorism/conv1-english.pdf>, Erişim Tarihi: 26.03.2019.

Convention on the Physical Protection of Nuclear Material, <https://www.iaea.org/sites/default/files/infirc274r1.pdf>, Erişim Tarihi: 25.03.2019.

Convention on the Prevention and Punishment of Crimes against Internationally Protected Persons, including Diplomatic Agents, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_4_1973.pdf, Erişim Tarihi: 25.03.2019.

Convention on the Rights of the Child, <https://www.ohchr.org/documents/professionalinterest/crc.pdf>, Erişim Tarihi: 25.03.2019.

Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone, https://www.gc.noaa.gov/documents/8_1_1958_territorial_sea.pdf, Erişim Tarihi: 24.03.2019.

Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008371f>, Erişim Tarihi: 25.03.2019.

Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680084822>, Erişim Tarihi: 25.03.2019.

Council of Europe, Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/09000016808c3f55>, Erişim Tarihi: 25.03.2019.

Council of Europe, European Convention on the Suppression of Terrorism, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/09000016800771b2>, Erişim Tarihi: 25.03.2019.

Criminal Law Convention on Corruption, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007f3f5>, Erişim Tarihi: 25.03.2019.

European Convention on the International Validity of Criminal Judgments, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680072d3b>, Erişim Tarihi: 06.04.2019.

International Convention Againsts The Taking of Hostages, <https://treaties.un.org/doc/db/terrorism/english-18-5.pdf>, Erişim Tarihi: 25.03.2019.

International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings, <https://www.state.gov/documents/organization/282340.pdf>, Erişim Tarihi: 25.03.2019.

International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism, <https://treaties.un.org/doc/db/terrorism/english-18-11.pdf>, Erişim Tarihi: 25.03.2019.

Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf>, Erişim Tarihi: 24.03.2019.

United Nations Convention against Corruption, http://www.unodc.org/pdf/corruption/publications_unodc_convention-e.pdf, Erişim Tarihi: 25.03.2019.

United Nations Convention on the Law of the Sea, http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf, Erişim Tarihi: 24.03.2019.